

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Булгакова О.В., Нестеренко К.О., Бєліков К.А.

Євроатлантична інтеграція України : стратегічні напрями взаємодії

Інформаційний довідник

Кривий Ріг 2022

УДК 327.57

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 167.11. 2022 року)*

Рецензенти:

Макаренко Олександр Юрійович – професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету №1 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор.

Фіщенко Олександр Віталійович – заступник міського голови м. Кривий Ріг

Євроатлантична інтеграція України: стратегічні напрями взаємодії (інформаційний довідник) / укладачі О.В. Булгакова, К.О. Нестеренко, К.А. Беліков. ДонДУВС, 2022, 80 с.

* на виконання НДР «Реалізація правоохоронної, соціальної та сервісної функції держави в діяльності підрозділів системи МВС України **Державний реєстраційний номер: 0120U105670**

Дане видання спрямоване на інформування якнайширшого кола осіб з питань діяльності НАТО в військовій та невійськовій сфері з метою створення безпекового середовища на євроатлантичному просторі та стратегічних напрямів взаємодії між НАТО та Україною.

Викладені в публікації інформаційно-довідкові дані можуть бути корисними для співробітників правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування, уповноважених осіб з питань євроатлантичної інтеграції в органах виконавчої влади різних рівнів, здобувачів вищої освіти всіх категорій закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

УДК 327.57

Булгакова О.В., Нестеренко К.О.,
Беліков К.А., 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	7
СТРУКТУРА ТА ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТО	7
1.1. СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ НАТО І МЕХАНІЗМ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	7
1.2. МЕХАНІЗМ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ НАТО	11
1.3. ЗБРОЙНІ СИЛИ НАТО, ВИТРАТИ НА ОБОРОНУ В КРАЇНАХ НАТО..	13
1.4. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПАРТНЕРСТВА ТА ДІАЛОГУ МІЖ КРАЇНАМИ НАТО І КРАЇНАМИ ЩО НЕ Є ЧЛЕНАМИ НАТО	21
ЛІТЕРАТУРА ДО 1 РОЗДІЛУ	24
РОЗДІЛ 2	27
МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НАТО НА НАЙБІЛЬШІ НЕБЕЗПЕКИ СУЧАСНОСТІ ЗА ДЛЯ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	27
2.1. ТЕРОРИЗМ	29
2.2. ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ.....	32
2.3. КІБЕРАТАКИ ТА КІБЕРЗАГРОЗИ	37
2.4. ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ.....	42
2.5. ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ.....	45
2.6. ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ.....	50
ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 2.....	54
РОЗДІЛ 3	58
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ І НАТО У СТВОРЕННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕВРОАТЛАНТИЧНОМУ ПРОСТОРИ	58
3.1. КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОСТІ: СПІЛЬНЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА НАТО	58
3.2. ВІДПОВІДЬ НА ВІЙНУ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	61
3.3. РАМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО.....	64
ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 3	75
ПІДСУМКИ	78

ВСТУП

Потреба людини знаходитись в стані безпеки за будь-яких зовнішніх подій стає основним запитом від суспільства та ознакою цивілізованості такого суспільства. Проте швидка зміна природніх та соціальних умов не є запорукою досягнення та збереження загального клімату безпеки для людей. Якщо сьогодні в певному регіоні ми відчуваємо себе в безпеці, то це не означає, що все буде так і за певного часу.

Слід взяти до уваги, що суспільство кожної країни самостійно вирішує, що вважати небезпеками, а що віднести до нормального стану. Такі підходи різняться залежно від комплексу багатьох факторів, які є притаманними певному регіону, в своїй природній сукупності культурного та кліматичного середовища. З огляду на шалений темп розвитку технологій та революційного перетворення інформації в стратегічний ресурс людства, зараз стан безпеки здатен змінюватись не тільки під впливом природніх подій, а, здебільшого, під впливом інформаційних потоків, які й досі слабо контролюються, проте наслідки такого впливу можуть бути катастрофічними.

Загальновідомо, що НАТО є воєнно-політичною організацією. Проте нині діяльність Організації Північноатлантичного Договору охоплює не тільки воєнно-політичні аспекти. Широкомасштабна співпраця з країнами-партнерами спрямована на для забезпечення миру й безпеки в межах всієї євроатлантичної зони. Поняття “безпека” традиційно визначалось як індивідуальна або колективна захищеність, що досягається шляхом захисту територіальної цілісності, політичного суверенітету й національних інтересів. Однак виклики сьогодення змінили підходи до визначення сутності терміна “безпека”. Науковці дійшли висновку, що фактори навколишнього середовища, природні катастрофи й надзвичайні ситуації чинять значний, а подекуди й вирішальний вплив на масштаби воєнних конфліктів і політичну стабільність в окремих регіонах.

Отже стратегічна концепція Альянсу ґрунтується, зокрема, на широкому підході до безпеки, який охоплює політичні, економічні, соціальні та екологічні чинники, приділяючи їм не меншу увагу, ніж оборонному виміру. Безпека ґрунтується також на ефективних відносинах партнерства з країнами-нечленами НАТО на основі співпраці й діалогу. Партнерство і співробітництво з іншими країнами, співпраця з регіональними та міжнародними організаціями, такими, як ООН, а також стратегічне партнерство, яке розвивається між НАТО і Європейським Союзом, – усе це допомагає створити відносини, що взаємно доповнюються і підсилюються, а також ефективніше запобігати конфліктам і долати кризи.

В інформаційному довіднику зроблено спробу надати систематизовану інформацію щодо особливостей організаційної структури цього складного наддержавного утворення та системи ухвалення рішень колегіальними органами управління Альянсу; розглянуто питання функціонування механізмів реагування НАТО на найбільші небезпеки сучасності, зокрема такі як глобальний тероризм, кібератаки та кіберзагрози в середовищі інтернет мережі, кліматична криза та пов'язані з цим екологічні катастрофи, збройні конфлікти, гібридні загрози та гендерна нерівність; висвітлено питання стратегічних напрямів взаємодії України і НАТО у створенні та стабілізації безпекового середовища на євроатлантичному просторі з урахуванням ведення гібридної війни проти української держави.

Саме тому інформаційний довідник щодо євроатлантичної інтеграції України, який спрямований на висвітлення основних напрямів взаємодії в межах НАТО, спрямованих не тільки на створення, а й на стабілізацію та розвиток безпечного середовища для всіх, заслуговує на увагу не тільки учасників освітнього процесу в вищій школі, а й практиків в різних сферах публічної діяльності.

Інформаційний довідник містить актуальні відомості про різні аспекти діяльності НАТО не тільки як військово-політичної наддержавної організації, яка має унікальний досвід поєднувати військові, політичні, гуманітарні та

інші інтереси достатньо різних країн, та знаходити консенсус не тільки в способах створення та стабілізації безпекового середовища, а й в способах створення загальної системи попередження та реагування на нові виклики та загрози сучасного світу.

Дане видання яскраво демонструє спрямованість загальної політики Альянсу до пошуку найбільш ефективних методів взаємодії різних держав з урахуванням специфіки та можливостей кожної такої країни. Принцип взаєморозуміння та взаємоузгодження дій, які реалізовані в повній мірі в діяльності НАТО, заслуговують на вивчення та пошук реальних можливостей доєднання України до широкомасштабної співпраці в статусі повноправного члена НАТО.

РОЗДІЛ 1

СТРУКТУРА ТА ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТО

1.1. СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ НАТО І МЕХАНІЗМ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

СТРУКТУРА НАТО - представляє собою розгалужену систему, яка забезпечує ефективну роботу цієї організації. Основними інститутами політики та прийняття рішень у НАТО є:

ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНА РАДА(ПАР) - єдиний політичний орган ухвалення найважливіших рішень НАТО [1]. Виконує важливі представницькі функції і приймає декларації і комюніке, у яких пояснюється політика і рішення Альянсу як широкій громадськості, так і країнам які не є членами НАТО. До неї входять представники всіх країн -учасниць блока, які користуються рівними правами при обговоренні та прийнятті рішень [1].

Рішення на засіданнях цього органу приймаються за принципом консенсусу, оформлюються у вигляді заключного документа та підписуються представниками держав-учасниць. Всі засідання сесій Ради НАТО проходять під головуванням Генерального секретаря Альянсу або його Заступника.

Генеральний секретар НАТО - є найвищою посадовою особою Північноатлантичного альянсу [2]. Він відповідає за управління консультаціями та прийняттям рішень в Альянсі. Крім головування в Раді НАТО, він головує в комітеті з планування оборони (військового планування), в Комітеті з ядерного планування та двох інших віщих Комітетах. Він є головним представником Альянсу у відносинах між урядами та з пресою. В управлінні Генерального секретаря знаходиться Міжнародний секретаріат [2].

Таблиця 1- Діяльність Генерального секретаря у структурах НАТО

Назва структури	Функції Генсека НАТО	Структури, через які працює Генсек НАТО
НАТО	Головний речник Альянсу: - у зовнішніх відносинах; - у контактах з урядами держав-членів; -у контактах з представниками засобів масової інформації.	
Комітет оборонного планування (КОП)	Голова	Керує Міжнародним секретаріатом
Група ядерного планування (ГЯП)	Голова	Розпоряджається Особистою канцелярією
Рада євроатлантичного партнерства	Голова	Розпоряджається Канцелярією Генерального секретаря
Група середземноморської співпраці	Голова	Виконавчий секретаріат
Північноатлантична рада (ПАР)	Голова	
Комісія НАТО - Україна	Співголова разом із представником України	
Інші вищі комітети	Номінальний голова	

Міжнародний секретаріат НАТО був заснований у 1951 році для підтримки Північноатлантичної ради [3]. На нього покладені функції підготовки дій та наступної діяльності з усіх питань, за які відповідає Рада. Статус Міжнародного секретаріату визначено в “Угоді про статус Організації Північноамериканського договору”, яку уклали в результаті переговорів між національними представниками та Міжнародним секретаріатом у вересні 1954 року. Складається з цілого ряду підлеглих Генеральному секретарю управлінь та відомств. Одне з провідних місць в структурі секретаріату посідають Голови Військового і Цивільного бюджетних комітетів та Голова міжнародної ради аудиторів [4].

У Генерального секретаря Альянсу існує досить представницький штат помічників з найрізноманітніших питань, від Помічника з оборонної підтримки до Помічника з питань науки та екології [4].

Комітет оборонного (військового) планування складається з постійних представників, але засідання проводяться на рівні міністрів оборони (не рідше двох разів на рік). Він займається рішенням більшості військових питань та проблем, що відносяться до планування колективної оборони. У цьому органі представлені всі країни-члени НАТО, крім Франції. КОП дає вказівки військовому керівництву НАТО і в межах своєї відповідальності виконує ті ж самі функції та має ті ж самі повноваження, що і Рада в питаннях, які входять до його компетенції [5].

Група ядерного планування (ГЯП) є основним місцем для проведення консультацій з усіх питань щодо ролі ядерних сил у здійсненні політики НАТО в галузі оборони та безпеки [6]. В роботі групи беруть участь усі країни-члени, крім Франції. Ісландія бере участь в засіданнях ГЯП у якості спостерігача. Зазвичай засідання ГЯП проводяться два рази на рік на рівні міністрів оборони, як правило, в той же самий час, що й засідання Комітету військового планування [6].

Військовий комітет є вищим військовим органом НАТО [7]. Працює під загальним керівництвом Ради та Комітету оборонного планування. До його складу входять начальники генеральних штабів країн-учасниць альянсу. Франція представлена у Військовому комітеті військовою місією, а Ісландія, яка не має збройних сил, — цивільним спостерігачем. Комітет розробляє плани проведення військових операцій, інформує вищі керівні органи альянсу про військово-політичну обстановку в різних регіонах світу, готує рекомендації з військових питань для Ради НАТО і ГЯП, керує діяльністю підлеглих військових органів. Очолює Військовий комітет НАТО голова, який обирається на трирічний термін [7]. Засідання Військового комітету НАТО на рівні

начальників генеральних штабів проводяться не рідше трьох разів на рік. Два з них проходять в Брюсселі (зазвичай перед кожним черговим засіданням Комітету військового планування), а одне — по черзі в інших країнах блоку. У них можуть брати участь Верховні головнокомандувачі НАТО і командування стратегічних досліджень (КСД) НАТО.

Міжнародний військовий штаб (МВШ) - це виконавчий орган Військового комітету, який є вищим органом військового керівництва НАТО. Цей орган відповідає за проведення аналізу військової політики альянсу, вироблення рекомендацій щодо її розвитку, планування діяльності Військового комітету, підготовку проектів і їх реалізацію. Співробітники штабу (приблизно 350 осіб), відряджені національними військовими органами для роботи в ньому, не мають представницьких функцій і підкоряються тільки командуванню НАТО.

На посаду директора МВШ Військовим комітетом призначається один з представників країн-учасниць військової організації блоку в званні генерала (адмірала). МВШ складається з п'яти управлінь (по військової політики і планування; оперативне; розвідувальне; по співпраці і регіональній безпеки; по тиловому забезпеченню, озброєньовиділений в розпорядження Міжнародного секретаріату НАТО і підпорядкований помічнику генерального секретаря з операцій[8]. Отже, НАТО має структуру [9], яка дає змогу здійснити всі визначені цілі і завдання.

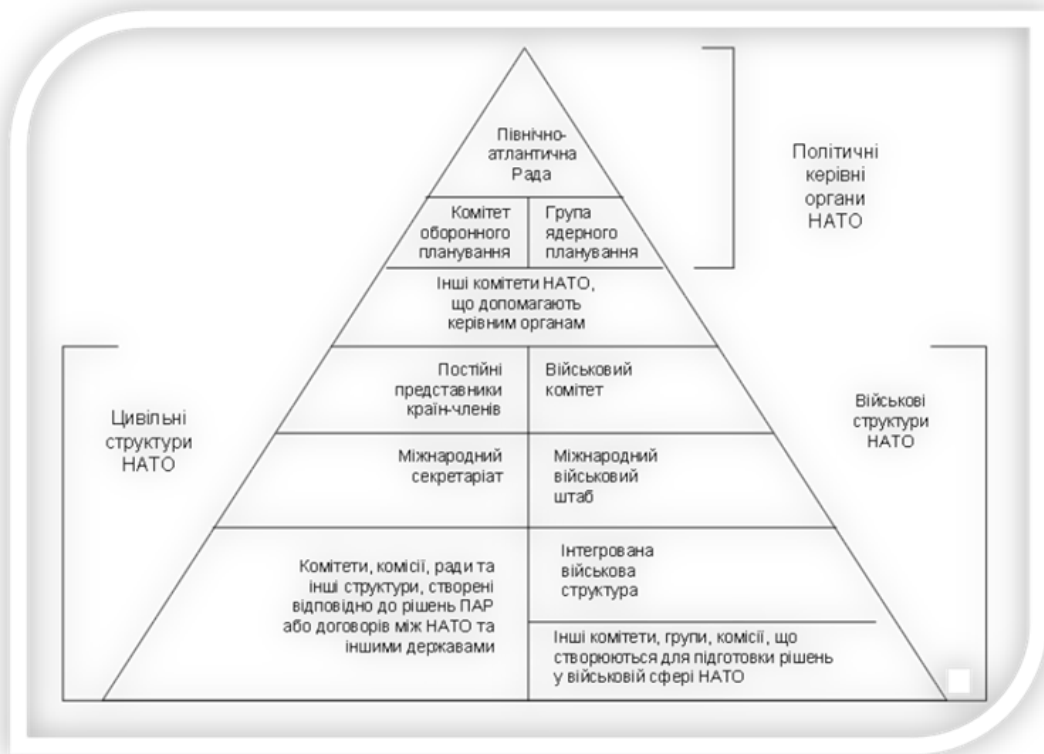

Рисунок 1. Загальна структурна схема НАТО

1.2. МЕХАНІЗМ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ НАТО

МЕХАНІЗМ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В НАТО - базується на основі **КОНСЕНСУСУ**, як єдиного принципу прийняття рішень в НАТО із 1949 р.[7] Тобто, коли оголошується «рішення НАТО», це означає, що в ньому виражена колективна воля всіх суверенних держав, що входять до його складу. Це також означає, що голосування в НАТО не відбувається. Консультації проводяться до тих пір, доки країни не дійдуть загальної згоди. Час від часу, країни-члени розходяться в думках з того чи іншого питання або, навпаки, дотримуються єдиної думки. В цілому, переговори проходять у досить стислі терміни, оскільки члени організації регулярно консультуються один з одним, і тому їм часто заздалегідь відомі і зрозумілі позиції один одного.

Важливим інструментом взаємодії країн-членів НАТО є саміти.

САМІТИ НАТО - це зустрічі на вищому рівні, де оцінюють і вирішують стратегічні напрямки діяльності Альянсу. Вони проводяться не регулярно але є важливим чинником в процесі прийняття рішень.

Їх завдання:

- розробка нових стратегій та політики Альянсу;
- запрошення до нього нових членів;
- впровадження нових ініціатив;
- розвиток партнерських відносин з країнами за межами НАТО.

З моменту заснування НАТО відбулося 35 самітів, але лише традиційні саміти отримали офіційний порядковий номер в тому числі й спеціальні, які відбулися у штаб-квартирі НАТО.

Таблиця 2. - Саміти НАТО [10]

№	Саміт	Дата проведення	Країна	Місто
1	Паризький, 1957	16-19 грудня 1957	Франція	Париж
2	Брюссельський, 1974	26 червня 1974	Бельгія	Брюссель
3	Брюссельський, 1975	29-30 травня 1975	Бельгія	Брюссель
4	Лондонський, 1977	10-11 травня 1977	Великобританія	Лондон
5	Вашингтонський	30-31 травня 1978	США	Вашингтон
6	Боннський саміт, 1982	10 червня 1982	ФРН	Бонн
7	Брюссельський, 1985	21 листопада 1985	Бельгія	Брюссель
8	Брюссельський, 1988	2-3 травня 1988	Бельгія	Брюссель
9	1-й Брюссельський, 1989	29-30 травня 1989	Бельгія	Брюссель
10	2-й Брюссельський, 1989	4 грудня 1989	Бельгія	Брюссель
11	Лондонський 1990	5-6 липня 1990	Великобританія	Лондон
12	Римський, 1991	7-8 листопада 1991	Італія	Рим
13	Брюссельський, 1994	10-11 січня 1994	Бельгія	Брюссель
14	Паризький, 1997	27 травня 1997	Франція	Париж
15	Мадридський, 1997	8-9 січня 1997	Іспанія	Мадрид
16	Вашингтонський, 1999	23-25 квітня 1999	США	Вашингтон
17	Саміт НАТО 2001	23-25 квітня 2001	Бельгія	Брюссель
18	Римський, 2002	28 травня 2002	Італія	Рим
19	Празький, 2002	21-22 листопада 2002	Чехія	Прага
20	Стамбульський, 2004	28-29 червня 2004	Туреччина	Стамбул
21	Саміт НАТО 2005 у штаб-квартирі	25 лютого 2005	Бельгія	Брюссель
22	Ризький, 2006	28-29 листопада 2006	Латвія	Рига
23	Бухарестський, 2008	2-4 квітня 2008	Румунія	Бухарест
24	Саміт НАТО у Страсбурзі і Кельні	2-3 квітня 2009	Франція-Німеччина	Страсбург-Кельн
25	Лісабонський, 2010	19-20 листопада 2010	Португалія	Лісабон
26	Чиказький, 2012	20-21 травня 2012	США	Чикаго

27	Уельський,2014	4-5 вересня 2014	Великобританія	Ньюпорт
28	Варшавський,2016	8-9 липня 2016	Польща	Варшава
29	Брюссельський саміт НАТО 2017	25 травня 2017	Бельгія	Брюссель, Штаб-квартира НАТО
30	Брюссельський саміт НАТО 2018	11-12 липня 2018	Бельгія	Брюссель, Штаб-квартира НАТО
31	Лондонський саміт НАТО 2019	3-4 грудня 2019	Велика Британія	Лондон
32	Брюссельський саміт НАТО 2021	14 червня 2021	Бельгія	Брюссель
33	Віртуальний саміт НАТО 2022	25 лютого 2022	Онлайн	Онлайн
34	Брюссельський саміт НАТО 2022	24 березня 2022	Бельгія	Брюссель
35	Мадридський саміт НАТО 2022	29-30 червня 2022	Іспанія	Мадрид
36	Вільнюський саміт НАТО 2023	планується	Литва	Вільнюс

1.3. ЗБРОЙНІ СИЛИ НАТО, ВИТРАТИ НА ОБОРОНУ В КРАЇНАХ НАТО

ЗБРОЙНІ СИЛИ НАТО - є сукупністю ЗС держав Північноатлантичного союзу, які за ступенем підпорядкованості коаліційним органам управління підрозділяються на об'єднані збройні сили (ОЗС) та збройні сили, що залишаються в національному підпорядкуванні (регулярних збройних сил — понад 3,5 млн.).

Сьогодні НАТО здатне розгорнути в Європі дві армії, 23 дивізій і 84 бригад, в якій може налічуватися понад 10 тис. танків, близько 15 тис. бойових броньованих машин, понад 18,5 тис. гармат польової артилерії, близько 3,9 тис. літаків і 1,2 тис. ударних вертольотів [11].

Як правило, більшість частин збройних сил Альянсу залишається повністю під національним командуванням до моменту перепідпорядкування їх Альянсу для проведення певної операції.

Винятком із цього правила є:

- інтегровані елементи військових штабів НАТО;
- деякі складові системи зв'язку, радари;
- військово-морські сили постійного базування;
- частини інтегрованої структури протиповітряної оборони, зокрема флот літаків;
- системи раннього повітряного контролю і попередження АВАКС (AWACS).

Також у Чехії розміщено створений у 2003 р., батальйон НАТО захисту проти хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї [11].

ЗОНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОЗС альянсу включає в себе територію країн-учасниць (за винятком США і Канади) і належні їм острови, акваторії Північного, Ірландського, Норвезького, Балтійського, Середземного, Чорного і Азовського морів, зони проток — Балтійських, Чорноморських, Гібралтарської і Ла-Манш, північну частину Атлантичного океану (на північ від тропіка Рака), а також повітряний простір над ними. Загальна площа території країн альянсу становить 24,17 млн.км², чисельність населення на початок 2015 року — близько 900 млн. Чоловік [11].

З метою нейтралізації загроз для безпеки Альянсу його керівництво визначає тимчасові райони оперативних інтересів за межами зони відповідальності блоку. На даний момент до таких районам віднесені Західні Балкани, Афганістан, Середземне море і акваторія Індійського океану біля узбережжя Сомалі [12].

На відміну від часів холодної війни, Альянс не розміщує стаціонарні угруповання, а створює можливості для швидкого перекидання необхідних сил в завчасно підготовлені місця з наявними там пунктами управління, засобами логістики, технікою та озброєнням.

1.1. СТРУКТУРА ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Структура органів військового управління ОЗС НАТО на сьогодні складається з трьох рівнів: **стратегічного, оперативного - стратегічного та оперативного**. До складу ОЗС НАТО входять 11 командувань та штабів, розташованих в Європі та Північній Америці [12].

1. СТРАТЕГІЧНИЙ РІВЕНЬ:

1.1. КОМАНДУВАННЯ НАТО З ОПЕРАЦІЙ (БЕЛЬГІЯ)

- відповідає за оперативне планування і загальне керівництво об'єднаними силами у ході операцій і навчань Альянсу, а також за контроль стану боєготовності військових формувань країн-учасниць[11].

Командування очолює верховний головнокомандувач з числа генералів (адміралів) американських збройних сил. Стратегічне командування НАТО з операцій складається з шести управлінь: *управління кадрами, оперативно-розвідувального управління, управління воєнної політики та розвитку військових можливостей, управління військового співробітництва, управління оцінки бойової готовності, управління всебічного забезпечення* [12].

1.2. КОМАНДУВАННЯ НАТО ЗІ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (НОРФОЛК)(США))

Несе відповідальність за розробку концепцій та застосування ОЗС Альянсу, проводить дослідження у сфері ведення бойових дій, а також координує військово-технічну політику країн-учасників. Командування очолює французький генерал (адмірал). Організаційно-штатна структура командування складається з п'яти управлінь: управління стратегічного планування та військової політики; управління наукових досліджень та військової освіти; управління матеріально-технічного забезпечення; управління вдосконалення бойових можливостей збройних сил НАТО; управління оперативної та бойової підготовки [11].

2. ОПЕРАТИВНО-СТРАТЕГІЧНИЙ:

2.1. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (НЕАПОЛЬ) - покладено відповідальність за підготовку оперативного складу військово-морських сил для розгортання та функціонування міжвидового штабу ОЗС НАТО. Очолюють командування вищі офіцери ВМС США, що мають звання адмірала чи віце-адмірала [11].

2.2. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (БРЮНСУМ) - покладено відповідальність за підготовку оперативного складу військово-морських сил для розгортання та функціонування міжвидового штабу ОЗС НАТО. Очолюють командування вищі офіцери ВМС США, що мають звання адмірала чи віце-адмірала [11].

2.3. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (ЛІСАБОН) - входить командування, адміністративний відділ і штаб, який складається з трьох управлінь: управління узагальнення досвіду бойових дій, оперативного управління і управління всебічного забезпечення. Очолює посаду головнокомандувача представник збройних сил Німеччини [11].

3. ОПЕРАТИВНИЙ:

3.1. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (ОСВ) - центральне командування всіх **сухопутних військ** НАТО. Забезпечує ведення сухопутних операцій.

Командування розташоване в **Ізмірі** (Туреччина) [11]

3.2. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (ВПС) - центральне командування всіх **повітряних сил** НАТО. Забезпечує ведення повітряних операцій.

Командування розташоване на авіабазі **Рамштайн** в Німеччині [11].

3.3. ОБ'ЄДНАНЕ КОМАНДУВАННЯ (ВМС) - центральне командування всіх **морських сил** НАТО. Забезпечує ведення морських операцій.

Командування розташоване в штаб-квартирі Норсвуд на північному заході Лондона [11].

У межах існуючої військової структури в НАТО є три головні категорії сил: **Сили реагування, Багатонаціональні об'єднані оперативно-тактичні сили та Резервні сили** [12].

СИЛИ РЕАГУВАННЯ це мобільні військові частини сухопутних, повітряних і військово-морських сил та сил спеціального призначення, які здатні протягом 5-30 днів швидко вводитися в дію в разі потреби. Сили реагування НАТО є багатонаціональними силами. Нині в їх складі налічується близько 24 тисяч військових та відповідна кількість авіації, бронетехніки і військово-морських кораблів. Ці сили перебувають під прямим контролем НАТО і дають змогу Альянсу оперативно реагувати на кризові ситуації у будь-якій частині світу [13].

БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ОБ'ЄДНАНІ ОПЕРАТИВНО- ТАКТИЧНІ СИЛИ НАТО - здійснюють специфічні завдання Альянсу, що вимагають багатонаціонального й загальновійськового командування та управління специфічні завдання Альянсу, що вимагають багатонаціонального й загальновійськового командування та управління [12].

Ці сили разом із Силами реагування НАТО [13] вимагають високого рівня командування та управління. Існує декілька багатонаціональних корпусів основних оперативно-тактичних сил високої готовності, зокрема один німецько-голландський, два німецько-американські та ін. Здійснено також сертифікацію семи штабних елементів сухопутного компоненту Сил високої готовності за зразком Корпусу швидкого реагування Альянсу.

Ці сили разом із Силами реагування НАТО [13] вимагають високого рівня командування та управління. Існує декілька багатонаціональних корпусів основних оперативно-тактичних сил високої готовності, зокрема один німецько-голландський, два німецько-американські та ін. Здійснено також сертифікацію семи штабних елементів сухопутного компоненту Сил високої готовності за зразком Корпусу швидкого реагування Альянсу [13].

РЕЗЕРВНІ СИЛИ НАТО - складаються з формувань двох видів: таких, що передаються під оперативне командування або оперативне управління Верховного головнокомандувача НАТО, і таких, що можуть бути передані у разі потреби в майбутньому згідно з домовленістю між державами-членами Альянсу. Ці сили можуть використовуватись як сили підкріплення для стримування, врегулювання кризи чи забезпечення оборони. Складаються з інших формувань, які перебувають на різних рівнях готовності й можливості їх використання [13].

1.2. ВИТРАТИ НА ОБОРОНУ В КРАЇНАХ НАТО

Витрати на оборону в країнах НАТО базуються на принципі спільного фінансування, критерії якого постійно переглядаються в результаті виникнення нових обставин. Спільне фінансування поширюється на цивільний і військовий бюджети НАТО і Програму інвестицій в безпеку НАТО. Фінансування навчання і складу національних контингентів здійснюється за рахунок бюджету відповідних держав. Вони ж несуть всі витрати з утримання своїх представництв при НАТО, виплачують платню офіцерам, прикомандированим до штаб-квартири Альянсу. Платня цивільним службовцям виплачується з бюджету НАТО. Всі програми НАТО фінансуються спільно тими державами, які в них беруть участь [13].

Зокрема, у 2015 році видатки бюджету США на оборону становили майже 650 млрд. дол. при загальному бюджеті НАТО в 900 млрд. 474 млн. дол.

При цьому частка Сполучених Штатів і Канади становила 666 млрд. дол., а європейських союзників – 234 млрд. 785 млн. дол.

Другий оборонний бюджет в абсолютних цифрах в Альянсі має Велика Британія – майже 60 млрд. дол., третє місце посіла Італія – 18 млрд. дол.

Найменший оборонний бюджет в НАТО має Албанія - 132 млн. дол. [14]

Лише 5 країн НАТО в 2015 році тримали військові витрати на рівні не менше 2 %. У їх числі США (3,6%), Греція (2,4%), Польща (2,2%), Естонія (2%)

і Великобританія (2,1%). У той же час, показник США знизився з 3,8% в 2014 році, вони планують скоротити військовий бюджет на 5 млрд. доларів.[15]

Отже, бюджет НАТО поділяється на такі види:

ЦИВІЛЬНИЙ БЮДЖЕТ

Фінансується— Міністерствами закордонних справ держав НАТО.

Контролюється— Комітетом цивільного бюджету.

Виконується— Міжнародним секретаріатом НАТО

Формується— для покриття видатків на заробітну плату персоналу, поточні витрати, а також капітальні витрати і витрати на програми, необхідні для досягнення головних цілей НАТО:

- забезпечення результативної політики, планування ресурсів на підтримку операцій НАТО в євроатлантичному регіоні і поза його межами;

- виконання необхідної політичної і планової роботи для забезпечення і підтримки вдосконалених можливостей і засобів Альянсу;

- підтримку консультацій і співпраці з партнерами заради посилення безпеки і відповіді на нові виклики і загрози безпеці євроатлантичного регіону;

- забезпечення розуміння і підтримки НАТО, її операцій і ролі в підтримці безпеки через громадську дипломатію [13].

Допоміжними цілями також є:

- забезпечення професійних і допоміжних послуг Північноатлантичній раді, підпорядкованим комітетам і Міжнародному секретаріату;

- утримання і забезпечення функціонування приміщень і інфраструктури штаб-квартири НАТО;

- забезпечення дотримання вимог безпеки в НАТО і безпечного середовища для діяльності персоналу штаб-квартири та проведення операцій [14].

ВІЙСЬКОВИЙ БЮДЖЕТ Фінансується - Міністерствами оборони усіх країн — членів НАТО і контролюється Комітетом військового бюджету.

Покриваються видатки - на діяльність командних структур під час операцій з реагування на кризові ситуації та місій, які виконує НАТО.

Включає - поточні витрати і витрати на утримання, а також капітальні витрати міжнародної військової структури НАТО:

- військового комітету;
- міжнародного військового штабу;
- військових агенцій;
- Верховних командувань НАТО і підпорядковані їм командування;
- системи управління й інформації;
- науково-дослідних установ;
- сил раннього повітряного попередження і управління НАТО [15].

ІНФРАСТРУКТУРНИЙ БЮДЖЕТ

Фінансується— Міністерствами оборони країн-членів і контролюється Комітетом інфраструктури

Використовується— для фінансування об'єктів і обладнання, необхідних для забезпечення функціонування Командування НАТО з питань трансформації і Командування НАТО в Європі, оскільки їх утримання виходить за межі вимог щодо національної оборони окремих держав [15].

Покриває потреби операцій з реагування на кризові ситуації і військові об'єкти та засоби, такі як системи інформації та зв'язку, системи повітряного управління і наведення, супутниковий зв'язок, військові штаби, аеродроми, трубопроводи і склади ПММ, причали, навігаційне обладнання.

1.4. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПАРТНЕРСТВА ТА ДІАЛОГУ МІЖ КРАЇНАМИ НАТО І КРАЇНАМИ ЩО НЕ Є ЧЛЕНАМИ НАТО

ВИНИКНЕННЯ НОВИХ ІНСТИТУЦІЙ, які почали займатися питаннями співпраці, партнерства та діалогу між НАТО й іншими країнами спричинено зміною геополітичної ситуації у світі на початку 1990-х років.

Нині діють такі інституції:

Рада євроатлантичного партнерства (англ. Euro-Atlantic Partnership Council, фр. Conseil de partenariat euro-atlantique). Заснована у 1997 році, РЄАП стала наступницею Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС), створеної у 1991 році відразу після припинення холодної війни. Це рішення стало відображенням прагнення НАТО створити форум у галузі безпеки, який краще відповідав би умовам більш поглибленого і оперативного партнерства. У його межах розвивається співпраця між НАТО та країнами-партнерами на Євроатлантичному просторі, а також двосторонні відносини між НАТО та окремими країнами-партнерами, що беруть участь у програмі **«ПАРТНЕРСТВО ЗАРАДИ МИРУ»** [16].

Це багатосторонній форум, який об'єднує 50 країн, з метою забезпечити процес діалогу та консультацій з питань політики і безпеки серед країн-членів НАТО та країн-партнерів. РЄАП складається з 28 країн-членів Альянсу та 22 країн-партнерів [17].

Комісія НАТО - Україна (КУН). - є форумом для консультацій між членами НАТО і Україною з питань безпеки, що становлять обопільний інтерес [18]. Комісія була створена відповідно до Хартії про особливе партнерство НАТО-Україна, підписаної главами держав та урядів України та країн НАТО 9 липня 1997 в Мадриді. Комісія покликана проводити оцінку розвитку відносин між НАТО і Україною, аналізувати і планувати майбутню діяльність, а також давати рекомендації щодо поліпшення або подальшого розвитку співробітництва [18].

Середземноморський діалог форма співпраці між НАТО та сімома країнами Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко, Туніс) [19]. Метою є покращення взаєморозуміння між країнами регіону, безпека та стабільність, пояснення політики НАТО. Середземноморський діалог за структурою є переважно двостороннім (формат НАТО+1), однак дозволяє регулярні зустрічі у багатосторонньому форматі (НАТО+7). Події в рамках Середземноморського діалогу фінансуються сторонами самостійно. Однак сьогодні НАТО фінансує до 100% витрат країн Діалогу на участь у заходах в його рамках [19].

Програма “Партнерство заради миру”(ПЗМ) це програма двостороннього практичного співробітництва між окремими країнами-партнерами на євроатлантичному просторі і НАТО.[20]

Завдяки їй держави-партнери мають змогу будувати індивідуальні відносини партнерства з НАТО, визначаючи власні пріоритети у галузі співпраці. Нині у програмі ПЗМ беруть участь 22 держави.

- Програму ПЗМ було запроваджено у 1994 році з метою надання змоги країнам-партнерам розвивати відносини індивідуального партнерства з НАТО на основі власних пріоритетів у галузі співробітництва та обираючи рівень і темпи розвитку співпраці.

- Заходи, що пропонуються в переліку ПЗМ, охоплюють практично усі сфери діяльності Альянсу.

- Починаючи з квітня 2011 року, усі заходи і навчання ПЗМ в принципі відкрито для участі усіх партнерів НАТО як на євроатлантичному просторі, так і держав-учасниць Середземноморського діалогу, Стамбульської ініціативи співпраці або партнерів в усьому світі [18].

План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) Започатковано на Вашингтонському саміті (1999) для країн, які прагнуть вступити до НАТО.

Він допомагає країнам, що прагнуть вступити до Альянсу, зосередити свою підготовку на досягненні визначених у його рамках цілей і пріоритетів.

План передбачає цілий спектр заходів, спрямованих на посилення можливостей кожної країни-кандидата, підтверджуючи у такий спосіб обіцянку НАТО тримати двері до членства відчиненими. План дій щодо членства в НАТО складається з п'яти розділів, які виходять за рамки лише військових вимог:

- Політичні та економічні питання.
- Оборона / Військові питання.
- Питання ресурсів.
- Питання безпеки
- Правові питання.

Однак участь у ньому не гарантує членства. Рішення про запрошення бажаючих розпочати переговори про вступ приймають країни-члени Альянсу на основі консенсусу й у кожному разі окремо [20].

Спочатку до ПДЧ приєдналися дев'ять країн: Албанія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія і колишня Югославська Республіка Македонія. Хорватія приєдналася у 2001 році. Сім із цих держав – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія – на Празькому саміті у листопаді 2001 року були запрошені до початку переговорів про вступ і офіційно вступили до НАТО в березні 2004 року. План дій щодо членства ґрунтується переважно на досвіді, отриманому під час надання допомоги Чеській Республіці, Угорщині і Польщі у підготовці до членства, а також під час роботи з сімома країнами, які набули членства в березні 2004 року [21].

ПДЧ не замінює програми «Партнерство заради миру». На початку кожного циклу Плану дій щодо членства бажаючі країни щорічно подають національну програму підготовки до можливого членства, яка містить політичні, економічні, оборонні, військові, ресурсні, юридичні питання та питання безпеки[22].

Вони встановлюють свої цілі, завдання й графіки роботи, які щорічно переглядаються.

Наприкінці циклу НАТО готує звіти про досягнення кожної країни–учасниці ПДЧ. За цими звітами досягнення спільно обговорюють Північноатлантичний союз та відповідна країна [23].

ЛІТЕРАТУРА ДО 1 РОЗДІЛУ.

1. Посельський В. Конституція для об'єднаної Європи мусить зачекати. Дзеркало тижня. 2003. 19 грудня. URL: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/konstitutsiya_dlya_obednanoyi_evropi_musit_zachekati.html.

2. Право Європейського Союзу: підручник / В. І. Муравйов. – К. : Юрінком Інтер, 2011. 704 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072048487/pravo/pravo_yevropeyskogo_soyuzu.

3. Програма «Партнерство заради миру». URL: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50349.htm.

4. Путівник по Лісабонському договору. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/lisbontreaty_uk.pdf.

5. Голопатюк Л. Перспективи і сценарії розвитку НАТО в глобальній системі міжнародних відносин. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Нац. Ун-ту оборони України імені Івана Черняхівського*, № 1(71), 2021. URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/233405/232153>.

6. Рада Європи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рада_Європи..

7. Річна національна програма співробітництва Україна–НАТО. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>.

8. Сакало О. Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>.

9. Світова організація торгівлі URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Світова_організація_торгівлі..

10. Середземноморський діалог [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Середземноморський_діалог . — Назва з екрана.
11. Розвиток особливого партнерства України з НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/rozwitok-osoblivogo-partnerstva-ukrayini-z-nato>.
12. Система принципів права ЄС та їх класифікація. Режим доступу : <http://lektsii.org/1-17544.html>.
13. Симанов А. Новая стратегическая концепция НАТО (2021) URL: http://factmil.com/publ/strana/nato/novaja_strategicheskaja_koncepcija_nato_2021/61-1-0-248.
14. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. URL : http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf .
15. Стереотипи треба руйнувати: Сім міфів про торгівлю України з ЄС/ Патріот України. 2016. .URL: <http://patrioty.org.ua/politic/stereotypy-treba-ruinuvaty-sim-mifiv-pro-tohivliu-ukrainy-z-ies-110399.html> .
16. Стратегічна Концепція НАТО та нове бачення політики партнерства Альянсу для України та євроатлантичної безпекової солідарності: Аналітично-інформаційне видання [Електронний ресурс] / Упорядн. О. Коломієць. К., 2012.:
file:///C:/Users/Toshiba/Downloads/NATOPartnerships%20Ukraine%20book%20published.pdf.
17. Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору : прийнята главами держав та урядів у Лісабоні 19 листоп. 2010 р. — Брюссель : [б. в.], 2010. — 40 с. — (НАТО/ОТАН).
18. Трансформація національних концепцій безпеки як відповідь на нові глобальні та регіональні виклики та загрози : досвід України та НАТО : зб. матер. міжнар. конференції 19 верес. 2012 р. — К. : НІСД, 2013. — 80 с.
19. Угода про асоціацію з Європейським Союзом. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_з_Європейським_Союзом.
20. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011. У

НАТО назвали оборонні бюджети країн Альянсу. URL:
: <http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/1956592-u-nato-nazvali-oboronni-budzeti-krain-alansu.html> ..

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НАТО НА НАЙБІЛЬШІ НЕБЕЗПЕКИ СУЧАСНОСТІ ЗА ДЛЯ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Не лише війна загрожує людству та миру в усьому світі, а й тероризм, екологічні катастрофи, дискримінація чи кібератаки. Та й конфлікти давно не про міряння розмірами атомних бомб та потужностями танків, а про хитросплетіння різних форм та проявів агресії. Небезпеки та загрози сучасності потребують нових рішень, міжнародної співпраці та безупинного навчання.

Комісія з питань координації євроатлантичної інтеграції України, утворена 21 липня 2016 р., є допоміжним органом при Президентові України. На забезпечення ефективного співробітництва під егідою КУН діють 4 спільних робочих групи (СРГ) [26]:

1. з воєнної реформи (СРГ ВР);
2. з оборонно-технічного співробітництва (СРГО);
3. зі співробітництва з науки і довкілля (СРГ СНД);
4. з планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СРГ ПНС).

Головна мета діяльності СРГ ВР (заснована у 1998 р.) полягає у сприянні підтриманню воєнно-політичного діалогу та залученні Альянсу до реформування сектору безпеки й оборони. Під егідою цієї групи реалізується низка проєктів, що сприяють реформуванню сфери безпеки й оборони, а саме: з протидії корупції (Ініціатива НАТО зі зміцнення доброчесності та прозорості, зниження корупційних ризиків в оборонних і безпекових інституціях); професійної підготовки цивільного персоналу сектору безпеки й оборони; реформування системи військової освіти в Україні; перепідготовки та соціального захисту звільнених у запас військовослужбовців. [26]

Діяльність **СРГО** (утворена у 2004 р.) визначається Дорожньою картою з оборонно-технічного співробітництва, підписаною у грудні 2015 р. та оновленою у грудні 2019 р. Документ визначає основні заходи співробітництва в інтересах розвитку спроможностей України у сфері озброєння та військової техніки, а також надання Україні допомоги при переході на технічні стандарти Альянсу; щодо участі України у багатонаціональних проєктах у рамках Концепції НАТО «Розумна оборона».

[26]

СРГ СНД (створена в 2000 р.) забезпечує координацію співробітництва між Україною і НАТО в науковій сфері. [26]

Співпраця за Програмою «Наука заради миру і безпеки» (НЗМБ) триває з 1991 р. і визнається успішною всіма країнами Альянсу, представники яких брали участь у проєктах НЗМБ (наразі із залученням України НАТО реалізує 28 проєктів). [26]

З 2014 р. Україна посідає перше місце серед держав-партнерів Альянсу за кількістю наукових проєктів та обсягами їхнього фінансування за Програмою НЗМБ. Прикладами успішної співпраці є такі проєкти, як «Циклотрон» у Харкові, «URAN» для мережі українських технічних інститутів, проєкт з гуманітарного розмінування, посилення спроможностей ДСНС України, телемедицина, тощо. Власне, всі вони сприяють розвитку наукових досліджень в Україні та зміцненню оборонних спроможностей держави. Водночас, вони підсилюють Альянс у науковій сфері. [26]

Співробітництво у галузі цивільного захисту населення відбувається в рамках Спільної робочої групи з планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (**СРГ ПНС**). В НАТО провідна роль у цій діяльності належить Комітету з планування на випадок надзвичайних ситуацій (КПНС), в структурі якого з 1998 р. функціонує Євроатлантичний координаційний центр реагування на катастрофи (ЄАКЦРК). До його основних завдань належить обмін інформацією та координація співробітництва при реагуванні на катастрофи. [26]

Основними завданнями СРГ ПНС є планування та координація спільних заходів згідно зі сферами інтересів. Діяльність цієї СРГ розглядається як невід’ємна частина роботи КПНС та підпорядкованих йому підрозділів у форматі РСАП. [26]

Україна бере активну участь у міжнародних навчаннях Альянсу з реагування на катастрофи. [26]

Наразі співпраця з НАТО на цьому напрямі підпорядкована завданню створення в Україні національної системи стійкості до викликів і загроз різного характеру. На останньому засіданні СРГ ПНС (січень 2020) йшлося про досягнення України у впровадженні на національному рівні системи стійкості на випадок надзвичайних ситуацій, а також про імплементацію рекомендацій дорадчої групи експертів НАТО (перебувала в Україні в 2019 році). [26]

2.1. ТЕРОРИЗМ

ПРОБЛЕМА

Тероризм — це глобальна загроза, яка може вразити навіть наймогутнішу країну з будь-якої частини земної кулі. Він не має кордонів, етичних та релігійних упереджень. Терористи щоденно демонструють здатність проникати крізь міжнародні кордони, створювати свої осередки та ретельно вивчати цілі. [3]

Радикальні терористичні угруповання мають підтримку ззовні й часто фінансуються кримінальними конгломератами, які займаються наркоторгівлею, контрабандою зброї, торгівлею людьми та іншими незаконними видами діяльності. [2]. Вони приховують власну сутність за різноманітними масками — культурними, ідеологічними чи релігійними. Проте, в кінцевому підсумку, це різновиди проявів насильства, ненависті та нетерпимості, які несуть загрози людям у всьому світі. Лише через об’єднання та співробітництво свідома міжнародна спільнота буде здатна ефективно протистояти загрозі тероризму.

Вирішення

Хоча боротьба проти тероризму не є головною функцією НАТО, загально визнаний її внесок в усі три основні завдання НАТО – колективну оборону, врегулювання криз і безпеку через співробітництво. [1] Вона також вважається складовою частиною роботи над нинішніми пріоритетами, спрямованими на зміцнення можливостей НАТО щодо стримування і оборони в нестабільному середовищі безпеки, і поширення стабільності за рахунок поглибленого партнерства з ключовими державами та здійснення заходів з врегулювання криз. [2]

І ЄС, і НАТО, а також країни-члени і партнери НАТО працюють в контексті Глобальної антитерористичної стратегії ООН, зв'язаних з нею документів і, останнім часом, її підходу до іноземних бойовиків-терористів та запобігання і протидії войовничому екстремізму. [1] З ООН не просто працювати, вона має антитерористичні елементи, які розділені географічно (між штаб-квартирою в Нью-Йорку і офісами у Відні тощо) і бюрократично (між Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки). Історично НАТО є незручним співрозмовником для ООН, формально вона не є регіональною організацією і інколи на неї дивляться як на деструктивну силу, яка не прибирає за собою. [2] Тому робота з ООН з протидії тероризму мала тенденцію до практичної взаємодії з Управлінням ООН з питань наркотиків і злочинності у Відні радше, ніж до стратегічного і оперативного співробітництва через Нью-Йорк. Це також змінилось. [1]

Пріоритетним питання боротьби з тероризмом для НАТО стало 11 вересня 2001 року після нападу ісламістської організації «Аль-Каїда» на вежі-близнюки у Нью-Йорку. Саме тоді альянс вперше, і на сьогодні востаннє, застосував положення статті 5 Вашингтонського договору, яка встановлює, що збройний напад на одну або кількох країн-учасниць НАТО вважається нападом на них усіх, і кожна з них зобов'язана надати допомогу. [2]

Нині і сама організація, і її учасниці рішуче беруть участь у боротьбі з тероризмом. За минуле десятиріччя НАТО досяг значного прогресу в таких важливих для альянсу сферах, як операції, посилений обмін розвідданими і розвиток нових технологій в рамках Робочої програми оборони проти тероризму і програми «Наука заради миру і безпеки». [2]

У межах Плану дій щодо боротьби з тероризмом перед альянсом стоїть три основних завдання: колективна оборона, врегулювання криз і безпека через співробітництво. Оскільки НАТО військово-політичний союз він може не лише надавати майданчик для політичних консультацій, а й виконувати військові операції з протидії цій загрозі. [2]

З'явилися нові, дуже важливі для антитерористичної діяльності, організації, в тому числі Глобальний антитерористичний форум (GCTF), який вийшов на сцену в 2011 році під спільним головуванням США і Туреччини. Як виключно цивільна організація, він дуже підходить ЄС (який є його членом), але можливо не такий очевидний співрозмовник для НАТО. [1]

Проте, оскільки GCTF є джерелом передового досвіду, зібраного поміж широкого кола країн-учасниць (29+ЄС), важливо, щоб антитерористична команда НАТО мала можливість вказати на передові аспекти його роботи і рекомендувати членам і партнерам Альянсу на що звертати увагу в тих сферах, де НАТО не відчуває себе так впевнено. [1] Наприклад, пріоритетами для GCTF є розбудова потенціалу цивільних служб за такими напрямками, як верховенство права, охорона кордонів і протидія воєнничому екстремізму.

Організація-партнер GCTF, яка також надає неоціненну академічну підтримку НАТО протягом багатьох років, - Міжнародний центр протидії тероризму (ICCT) в Гаазі і його установи. [1]

Центр і окремі науковці беруть участь в численних проектах і заходах, спонсором яких є програма НАТО Наука заради миру і безпеки. [1] Серед них проект з порівняння переходу до антитерористичної діяльності під проводом цивільних на декількох оперативних театрах, семінар разом з Єгиптом з питань протидії тероризму, лекції і курси в Школі НАТО в

Обераммергау і Центрі передового досвіду із захисту від тероризму в Анкарі. Бібі Ван Гінкель, науковий співробітник ІССТ, допомагає як ООН, так і НАТО, працюючи над питаннями військових свідчень і доказів. [1]

Яким позитивним не був би досвід НАТО, здійснювати один і той же самий цикл політики, не відволікаючись на те, щоб подивитись, що відбувається довкола у світі, можна лише обмежену кількість разів. [1] Без такої підтримки Альянс не може впроваджувати антитерористичні проекти в галузі сил і засобів, розвитку потенціалу партнерів і співробітництва з іншими міжнародними організаціями. НАТО отримала визнання за свій внесок в глобальну боротьбу з тероризмом і повинна продовжувати застосовувати свої унікальні можливості там, де це корисно. [1]

2.2. ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ

Проблема.

Напевно найбільший вплив та найбільшу загрозу світовій безпеці несуть кліматична криза та екологічні катастрофи.

Кліматична криза – це надмірно стрімка зміна клімату “через” підвищення глобальної середньої температури. Щоб протидіяти кліматичній кризі, слід досягти вуглецевої нейтральності вже 2050 року та адаптуватися до змін клімату. [6]

ООН та інші поважні організації пророкують підняття рівнів океанів, глобальне потепління, виснаження природних ресурсів та ще низку незворотних змін на нашій планеті. [6] Усе частіше траплятимуться й природні катаклізми: рекордна спека, повені або, навпаки, посухи в і так посушливих регіонах. Ці зміни не оминуть жоден регіон нашої планети. [6]

Протягом довгого часу захисники довкілля і військові бачили між собою величезну відстань і майже не взаємодіяли. Навіть сьогодні деякі зелені партії в Європі і активісти продовжують протидіяти самому існуванню збройних сил. [5] Останнім часом, із прискоренням кліматичного руху і

зростанням розуміння необхідності термінових кліматичних дій, посилення уваги до зміни клімату також сприяло розвитку діалогу з кліматичної безпеки. [5] Це, разом із зростанням закликів до більш комплексного підходу до проблеми зміни клімату, поступово зблизило різні сектори. Хоча діалог сам собою не новина, масштаб амбіцій щодо колективних кліматичних дій безпрецедентний. [4]

Зміна клімату давно відома як підсилювач загрози і дедалі більше визнається як така, що «[формує загрозу](#)» і радикально змінює середовище, в якому військовим Альянсу доведеться діяти наступними десятиріччями. Від більшої частоти і інтенсивності штормів, через екстремальну спеку і холод, до скорочення запасів прісної води і більш швидкого зносу військового обладнання, зміна клімату має [значні наслідки](#) для НАТО на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях. На додаток до ризиків для військової інфраструктури і боєготовності війська, зв'язаних з кліматом, більш екстремальні погодні явища можуть також посилювати потенціал конфліктів і міграцій як безпосередньо по сусідству з НАТО, так і за його межами. [4]

Народжена внаслідок холодної війни і створена для оборони своїх членів від будь-якої зовнішньої агресії, НАТО розвивається відповідно до нових реалій безпеки –загроз без дійових осіб, таких як пандемії, втрата біорозмаїття і зміна клімату. [6] Як Організація безпеки, НАТО не залишилось осторонь таких викликів та проблем. Для того щоб НАТО могла виконувати свою головну місію підтримання безпеки в євроатлантичному просторі, розвиток стійкості до впливу зміни клімату і запровадження сталих практик у військове планування і розвиток сил і засобів є необхідністю, а не варіантом вибору. [6]

Вирішення

Альянс не починає з чистого аркуша. Вже понад 50 років НАТО уділяє увагу екологічним проблемам, в основному за допомогою широкого спектра науково-дослідних заходів. НАТО також розробила шість стандартів захисту

довкілля (STANAGs), які стосуються військових таборів, поводження з відходами і сталості військово-тренувальних територій. Зміна клімату фігурує в Стратегічній концепції 2010 року і з того часу є елементом декларацій самітів. [5]

У 2014 році НАТО ухвалила «Зелені рамки оборони» і інтегрувала енергоефективність та інші екологічні міркування в конструкцію нинішньої штаб-квартири НАТО, будівництво якої завершилось в 2018 році. Елементи, які відіграють більш амбіційну і видиму роль в аспекті кліматичної безпеки вже готові. [5]

Проте НАТО, як альянс 30 країн, працює на основі консенсусу, який постійно змінюється. Як колишній Спеціальний посланець ООН з питань зміни клімату Єнс Столтенберг почав виступати за те, щоб НАТО почала робити більше щодо змін клімату багато років тому, але його зусилля вірогідно саботувались попередньою адміністрацією США [4] Зростання кількості кліматичних і погодних катастроф, які продовжують впливати на життя і добробут як всередині кордонів НАТО, так і поза ними, призвело до очевидних змін в усвідомленні і сприйнятті зміни клімату як питання національної безпеки в Альянсі. [4]

Кожна країна-учасниця альянсу, звісно, сама відповідає за адаптацію до кліматичних змін. Проте без колективних дій тут також не обійтися. У березні 2021 року міністри закордонних справ НАТО схвалили Порядок денний НАТО щодо зміни клімату та безпеки. [5] Альянс вперше визнав екологічні виклики у 1969 році, коли заснував Комітет із викликів сучасного суспільства, й досі працює в тому числі над тим, щоб зменшити вплив військової діяльності на довкілля, адаптуватися та стати більш стійким у відповідь на зміни. [6]

Фактори довкілля можуть впливати на постачання енергоносіїв для населення та проведення військових операцій, і в такий спосіб надають неабиякої важливості енергетичній безпеці. Інша галузь діяльності — допомога країнам-партнерам позбутися запасів зброї, боєприпасів і залишків

вибухових боєприпасів, що не були використані за призначенням, застарівають і становлять небезпеку для населення та довкілля. [6]

НАТО наразі здійснює ці ініціативи за допомогою своєї наукової програми, Євроатлантичного центру координації заходів реагування на надзвичайні лиха та проектів трастових фондів програми «Партнерство заради миру». [4] НАТО розглядає можливість розширення своєї діяльності у цій галузі, при цьому основну увагу приділяє надзвичайним ситуаціям, ефективному використанню енергетичних ресурсів і застосуванню відновлюваних джерел енергії, а також наданню допомоги країнам-членам НАТО і партнерам у зменшенні впливу глобального потепління у вразливих регіонах. [4]

Одним з найбільших активів НАТО є її мережа партнерів в усьому світі і структуровані відносини з іншими регіональними і міжнародними організаціями, включно з ООН, Європейським союзом (ЄС) і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Ця мережа має важливе значення для розвитку як потенціалу, так і стійкості, а також для кращого розуміння ситуації. [6]

По-друге, НАТО забезпечує платформу, на якій члени Альянсу можуть збиратись для обміну знаннями, кращими практиками і отриманим досвідом – майже на щоденній основі. [6] Обмін отриманим досвідом необхідний військовим задля кращого розуміння переваг зеленого підходу. На додаток, запланований акредитований при НАТО Центр передового досвіду з питань клімату і безпеки (який запропонувала організувати в себе Канада) і існуючий [Центр енергетичної безпеки](#), розташований в Литві, будуть безперечно відігравати роль клірингових домів для інформації як про вплив клімату, так і зеленого підходу. [4]

По-третє, зміна клімату посилює попит на надання військовими країн Альянсу гуманітарної допомоги і ліквідації наслідків природних катастроф. Країни - члени НАТО вже взяли участь в численних таких місіях, від півночі Іраку в 1991 році до Пакистану і США після буревію «Катріна» в 2005 році.

За останні декілька десятиріччів НАТО поглибила свій досвід реагування на гуманітарні кризи і природні катастрофи. Нині Альянс може використовувати свої засоби планування і підготовки для додання наслідків подій кліматичного характеру, від хвиль спеки до повеней. [6]

І нарешті, НАТО має довгу і успішну історію творця стандартів. За допомогою [стандартизаційних угод](#) (STANAGs) НАТО може встановлювати стандарти не лише для діяльності військових в Альянсі, а і типів обладнання, яким вони користуються. [6] Таким чином Альянс може бути лідером з розбудови стійкості баз і операцій НАТО, допомагати членам Альянсу загартовувати свої війська для протистояння кліматичним впливам і забезпечувати не лише екологічність військового обладнання, а і його ефективність за екстремальних погодних умов. [4] НАТО також може очолити просування науково-дослідних робіт з альтернативних видів пального і двигунів для військового застосування. Це забезпечить збереження оперативної сумісності Збройних сил країн НАТО. [4]

В свою чергу, кліматичні стандарти НАТО можуть перетворитись на закупівельну силу і можливості зі створення ринків. Так званий «білий флот», який складається з транспорту, який використовується для адміністративних і неоперативних потреб, є багатообіцяючим для початку. [6] Переводячи свій «білий флот» на електричну тягу, військові Альянсу могли б створити потребу у більшій кількості зарядних станцій і допоміжної інфраструктури, що може бути корисним для суспільства загалом. Як першопроходці, військові Альянсу можуть сприяти подальшим передовим змінам у суспільстві. [6]

Альянс вже долає наслідки екологічних змін. Хоча важливо зберігати здатність реагувати на природні катастрофи і тренуватись для врегулювання криз, НАТО потрібно переходити до [запобігання і готовності](#). Робота над першопричинами вимагатиме від НАТО покращання засобів раннього попередження, превентивних дій і стратегічного прогнозування. [4] Засоби раннього попередження нині не є оперативно сумісними в дипломатичних,

оборонних колах і в структурах, які займаються розвитком (відомих як «3D»), що ускладнює завдання. Їхня інтеграція стане важливим кроком вперед. [4]

На додаток до інтеграції аналітичної інформації в більш оперативно сумісний спосіб, міркування захисту довкілля і екології мають бути включені в оцінювання розвідданих Альянсу – роблячи розвідувальну діяльність більш спрямовану на передбачення. [6] Це допомогло б покращити здатність НАТО передбачати майбутні екологічні потрясіння і бути готовою вчасно реагувати. [4]

Зміна клімату посилює загрози і створює небезпеку для існування населення країн Альянсу. Група молодих лідерів НАТО-2030 на початку 2021 року дійшла висновку, що для виконання своєї головної місії збереження безпеки і свободи на євроатлантичному просторі НАТО потрібно «розуміти наслідки зміни клімату у вигляді конфліктів і нестабільності, краще готуватись до майбутніх потрясінь, адаптувати свої збройні сили до екстремальних ситуацій і зменшувати свій власний вплив на довкілля». [4] Посилення не лише амбіцій, а і дій вимагатиме стійкого лідерства задля досягнення політичного консенсусу, а також вирівнювання цивільного і військового боків Альянсу. [6] Маючи результати Мадридського саміту 2019, НАТО потрібно скористатись більше як 50 роками досвіду долаття екологічних викликів і продемонструвати, що вона може стати прикладом боротьби за кліматичну безпеку і що вона є сталою силою майбутнього. [7]

2.3. КІБЕРАТАКИ ТА КІБЕРЗАГРОЗИ

Проблема

Нові руйнівні практики розвиваються в кіберпросторі, включаючи злочинне використання Інтернету (кіберзлочинність), шпигунство з політичними або економічними цілями, а також напади на критичну інфраструктуру (транспорт, енергетика, зв'язок тощо) з метою саботажу. [11] Виходячи з урядових чи неурядових гравців, ці кібернапади:

- не обмежуються кордонами або відстанню;
- є анонімними, і дуже важко дійсно визначити справжнього винуватця, який часто діє під прикриттям бот - мереж або посередників (проксі);
- можуть здійснюватися з відносною легкістю, з невеликими витратами або ризиком для зловмисника.

Вони мають на меті поставити під загрозу безперебійне функціонування інформаційних та комунікаційних систем (ІКС), що використовуються громадянами, підприємствами та адміністраціями, і навіть фізичну цілісність інфраструктури, що має вирішальне значення для національної безпеки [8]

Кіберзагрози світовій безпеці стають дедалі складнішими, руйнівнішими та частішими. Активне впровадження сучасних цифрових технологій в економіці, соціальній сфері, управлінні, кредитно-банківській діяльності, безпеці та обороні, стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІКТ) на основі використання глобальної інформаційної мережі Інтернет і спрощення доступу до неї широкого кола користувачів, зумовили зростання чисельних ризиків та загроз саме для кібербезпеки та її складових. [9]

До цього призвели стрімкий розвиток інформаційних технологій, комп'ютеризація та створення глобального комп'ютерного простору. Усі країни намагаються адаптуватися до нових кіберзагроз, які набувають різноманітних форм. [11] Питання кібернападів отримало особливу увагу у відносинах США та Росії — втручання у вибори, кібертероризм та шпигунство несуть загрозу міжнародній співпраці, а не лише державним політикам. Тож бореться з ними і НАТО, адже основоположні права людини мають залишатися в центрі майбутніх інновацій. [9]

Кібертероризм – це багатогранний феномен, зумовлений багато в чому безконтрольним використанням глобальних мереж, недостатньою увагою з боку держави, громадянського суспільства і спецслужб до цього сегменту інформаційного простору, що виявляється в атаках на комп'ютери,

комп'ютерні програми й мережі або розміщену в них інформацію, з метою створення атмосфери страху та безвиході в суспільстві в ім'я досягнення цілей та інтересів суб'єктів терористичної діяльності, що вимагає об'єднання зусиль світової спільноти для ефективної протидії йому. [11]

Групою Monterey визначено три рівні кібертерору за своїми можливостями [11]:

- простий неструктурований: можливість проводити основні атаки проти окремих систем, що використовують інструменти, створені кимось іншим. Організація має невеликий цільовий аналіз, управління й контроль;

- просунуто-структурований: можливість проводити більш складні атаки проти декількох систем або мереж і, можливо, модифікувати або створювати базові інструменти злому. Організація має елементарний об'єкт аналізу, управління й контролю;

- комплексно-координований: можливість до скоординованих атак, здатних викликати масове руйнування інтегрованих гетерогенних систем захисту (у тому числі криптографічних). Можливість створювати складні інструменти злому. Організація має дуже ефективний цільовий аналіз, управління й контроль

Відомим українським дослідником з питань кібербезпеки професором В.Л. Бурячком сформульоване таке визначення поняття «кібератака» – це сукупність узгоджених щодо мети, змісту й часу дій або заходів, так званих кіберакцій, спрямованих на певний об'єкт впливу з метою порушення конфіденційності, цілісності, доступності, спостережуваності або авторства інформації, що циркулює в ньому, з урахуванням її уразливості, а також порушення роботи ІТ-систем і мереж зазначеного об'єкта [9]

У кібербезпеці існує поняття «убивчий ланцюжок» (Kill Chain), яке позначає етапи кібератаки на інформаційні системи – об'єкти атаки. [12]

Щоб захиститися від «убивчого ланцюжка», засоби мережного захисту створюються для протистояння кібератаці на кожному етапі цього ланцюжка.

Вирішення

Найбільш впливовою та авторитетною міжнародною структурою, яка постійно удосконалює власну безпекову політику, є саме НАТО, яка тлумачить кіберпростір як арену протистояння та середовище інформаційного протиборства, визначаючи при цьому саме кібербезпеку як основний пріоритет своєї діяльності. [8]

Союзники підтвердили оборонний мандат НАТО й визнали кіберпростір середовищем операцій, в якому НАТО має ефективно захищатися, як це відбувається в інших фізичних середовищах протиборства. Командування НАТО з питань швидкого реагування на кіберзагрози доручило надавати допомогу союзникам щодо протидії кібератакам. [9] Крім того, для захисту держав-членів НАТО можуть залучатися національні підрозділи кібербезпеки для проведення спеціальних операцій.

Зокрема у 2019 році було схвалено рекомендації НАТО, що містять низку інструментів для: перспективного посилення спроможностей адекватного реагування на кібератаки, активізації співпраці з діловими партнерами й бізнес-середовищем у сфері розвитку кіберпромисловості; побудови можливостей використання кіберпростору союзниками на основі рекомендаційних та безпечних норм. [9]

У 2014 році члени НАТО визнали, що кібератака може призвести до застосування положення про колективну оборону (стаття 5) Вашингтонського договору. [10]

Згодом, у 2016 році, члени Альянсу визнали кіберпростір сферою військових операцій і взяли на себе додаткові зобов'язання надати пріоритетність посиленню кіберзахисту своїх національних мереж та інфраструктури. [10]

Відповідно до нової Стратегічної концепції НАТО-2030, що затверджена 29 червня на саміті в Мадриді, спроможність Альянсу у кіберсфері визначена як ключовий компонент посиленого стримування та оборони союзників. [9]

Відповідно до Мадридської декларації, НАТО планує зміцнити власний кіберзахист шляхом посилення цивільно-військового співробітництва та розширення партнерства з промисловістю. Ця ініціатива наразі є добровільною та спирається на наявні ресурси Альянсу. [9]

Роль НАТО у забезпеченні кібербезпеки проявляється у двох масштабних складових: захисті власних мереж та допомозі країнам-учасникам у сфері розвитку власних сил і засобів кіберзахисту. Україна теж розуміє, що колективна безпека залежить від здатності кожної окремої держави захищатися від новітніх загроз, тож нещодавно подала офіційний запит на приєднання до Об'єднаного центру передових технологій з кібероборони. [10]

Групи НАТО з питань швидкого реагування в кіберпросторі готові цілодобово допомагати союзникам, а для своїх місій та операцій альянс може використовувати національні кіберможливості. [9] Тож НАТО зобов'язується стримувати та протидіяти всьому спектру кіберзагроз у будь-який час — мирний, кризовий та конфліктний — на політичному, військовому та технічному рівнях. [8]

До ключових елементів забезпечення кіберзахисту НАТО належать Центр операцій у кіберпросторі, Центр реагування на комп'ютерні інциденти НАТО, ініціатива "Розумна оборона" та Об'єднаний центр передових технологій з кібероборони НАТО. [8]

Рішенням саміту НАТО в Брюсселі 2018 року було створено Центр операцій у кіберпросторі як частину посиленої командної структури НАТО. Завданням цього Центру, що розташований в бельгійському місті Монс, є підтримка військових командирів, які мають ситуаційну обізнаність, щоб інформувати про операції та місії Альянсу. [9] Він також координує оперативну діяльність НАТО у кіберпросторі, забезпечуючи свободу дій у цій сфері та роблячи операції більш стійкими до кіберзагроз.

Центр реагування на комп'ютерні інциденти НАТО, що також базується в Монсі, захищає власні мережі Альянсу, надаючи централізовану та

цілодобову підтримку кіберзахисту. [12] Цей підрозділ обробляє і повідомляє про інциденти, а також доносить важливу інформацію, пов'язану з інцидентами, до управління системою/безпекою та користувачів. Центр реагування на комп'ютерні інциденти також підтримує групи швидкого реагування у кіберсфері, які можуть бути розгорнуті для підтримки захисту мереж НАТО або союзників. [12]

Щоб сприяти загальному підходу Альянсу до розвитку потенціалу кіберзахисту, НАТО також визначає цілі для впровадження державами-членами національного потенціалу кіберзахисту через Процес планування оборони. [9]

НАТО проводить регулярні тренування, такі як щорічні навчання Кіберкоаліції (Cyber Coalition), і має на меті інтегрувати елементи кіберзахисту до всього спектра навчань Альянсу, включаючи управління кризовими ситуаціями. [9]

2.4. ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ

Проблема

Попри загальний розвиток цивілізації та прагнення людей до миру збройні конфлікти на земній кулі не вщухають. Разом з тим, способи ведення війн стають дедалі винахідливішими та небезпечнішими, а зброя дедалі смертельнішою. [13] Геополітична розстановка сил змінюється і на глобальному, і на регіональному рівні, а потенційні конфлікти лише накопичуються. На їх появу впливають етнічні, релігійні, соціальні, цивілізаційні та ідеологічні чинники. Викликами стають і глобальні проблеми людства — такі, як боротьба за ресурси, кліматичні зміни, активізація міграційних процесів тощо. [13]

Вирішення

Міжнародне право та міжнародні документи ООН останніх років визначили напрями підтримання міжнародного миру і безпеки, серед яких:

превентивна дипломатія (preventive diplomacy); зміцнення миру (peace making); підтримання миру (peace keeping); миробудівництво у постконфронтаційний період (peace building). [14] Загалом, миротворчі операції ООН можна поділити на два види.

Перший — операції з підтримання миру (ОПМ), що сприяють обмеженню конфліктів, врегулюванню та ліквідації їх наслідків.

Другий вид — операції з примушення до миру. Це бойові дії сил ООН, що складають контингенти, надані країнами- членами. Примус є допустимим і для боротьби зі збройною агресією, і для забезпечення у критичних випадках виконання рішень Ради Безпеки, що не ототожнюється з питанням врегулювання конфліктів і надання допомоги під час досягнення домовленостей між учасниками. [15] У складі ООН немає військових підрозділів. Це змушує її звертатись у певних випадках до деяких країн або міжнародних організацій (в першу чергу, НАТО), які спроможні втілити рішення Ради Безпеки.

Ціль НАТО забезпечувати мир, а не пропагувати війну. Альянс заснований на демократичних цінностях та прагне до мирного вирішення конфліктів. [15] Однак, якщо дипломатичні зусилля зазнають невдачі, він має військовий потенціал для операцій з врегулювання кризових ситуацій — окремо або у співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Принцип колективної оборони посідає центральне місце у засновницькому договорі Альянсу. Він і досі є виключним і непорушним принципом, що поєднує усіх членів організації, зобов'язуючи їх захищати один одного і створюючи дух солідарності усередині Альянсу. [15]

- Принцип колективної оборони полягає в тому, що напад на будь-яку з держав – членів Альянсу розглядається як напад на них усіх.
- Принцип колективної оборони закріплено у Статті 5 Вашингтонського договору.
- Вперше в історії НАТО запровадила Статтю 5 у відповідь на терористичні напади 11 вересня проти Сполучених Штатів Америки.

- НАТО вдалася до заходів колективної оборони кілька разів, в тому числі, у зв'язку з ситуацією в Сирії і вторгненням Росії в Україну.
- НАТО має постійні сили на бойовому чергуванні, які безперервно забезпечують колективну оборону держав Альянсу.

Зважаючи на нові умови діяльності, альянс виносить на порядок денний такі питання: забезпечити спільні інтереси безпеки за умов подальших, часто непередбачуваних, змін; підтримувати колективну оборону, зміцнювати трансатлантичні зв'язки та забезпечувати баланс, який дозволяв би європейським союзникам взяти на себе більшу відповідальність; поглиблювати взаємини з партнерами і готуватись до приєднання нових членів; зберігати політичну волю та військові засоби, необхідні для виконання всього спектру завдань об'єднання. [14] Для досягнення цієї мети НАТО планує виконувати такі фундаментальні завдання у сфері безпеки:

1) безпека: забезпечувати одну з невід'ємних основ стабільного євроатлантичного середовища безпеки, що ґрунтується на збільшенні демократичних інституцій та відданості мирному вирішенню суперечностей, в якому жодна країна не зможе залякувати та здійснювати тиск на іншу шляхом загрози силою або її використанням;

2) консультації: слугувати, як передбачено Статтею 4 Вашингтонського договору, важливим трансатлантичним форумом консультацій між союзниками з будь-яких питань, що зачіпають їх життєві інтереси, включаючи події, які можуть загрожувати безпеці членів альянсу, та для відповідної координації їх зусиль у сферах, що становлять спільний інтерес;

3) врегулювання криз: сприяти, окремо в кожному конкретному випадку і на основі консенсусу відповідно до Статті 7 Вашингтонського договору, ефективному запобіганню конфліктам і брати активну участь у врегулюванні криз, включаючи операції з реагування на кризи;

4) партнерство: сприяти широкомасштабному партнерству, співробітництву та діалогу з іншими країнами євроатлантичного простору з

метою збільшення транспарентності, взаємної довіри та здатності до спільних дій з альянсом

Північноатлантичний альянс здійснив суттєву метарморфозу: від традиційного використання військового потенціалу країн членів до виконання поліцейських функцій в рамках миротворчих місій, надання технічної допомоги в повоєнний період та подо лання техногенних і інших катастроф. [16]

Особливостями використання контингентів збройних сил країн членів НАТО на сучасному етапі є [15]:

- перехід до глобальної інтервенційної політики з викори станням військових засобів;
- пріоритетне використання тимчасових (ситуаційних) коаліцій з вибірними країнами-партнерами;
- вибіркове використання союзників та стійких альянсів (зокрема, атлантичного або австралійського);
- випереджувальні акцій з усунування безпосередніх загроз або жевріючих конфліктів.

Однак, питання легітимності застосування сили у поєднанні з гуманітарною інтервенцією потребує термінового спільного вирішення. Для цього недостатньо рішень, які приймаються ситуаційно Радою Безпеки ООН. Нажаль, масові заворушення, геноцид, етнічні чистки, розпад держав і посилення загроз тероризму стали характерними рисами сьогоднішнього світу. [16]

2.5. ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ

Проблема

Пропаганда, дезінформація, економічний тиск, таємне використання спецпризначенців — усе це елементи гібридної війни, які, на жаль, Україні довелося відчути на собі. [17] Невійськові тактики дестабілізують та

виводять з рівноваги, а останні роки це відбувається з більшою інтенсивністю, масштабом та швидкістю. Військова сила вже не відіграє вирішальну роль у конфліктах, тож і протистояти гібридній агресії потрібно по-новому. [20]

Вирішення

Нинішнє середовище безпеки надзвичайно складне. Часи, коли мир, криза і конфлікт були трьома чіткими фазами, коли під час конфліктів застосовувались в основному військові засоби, і коли супротивники були добре відомі, пішли у минуле. Кібератаки завдають по країнах ударів нижче порогового рівня військового нападу. [18] Кампанії в соціальних мережах створюють альтернативні реальності, спрямовані на дестабілізацію політичних громад, при цьому жоден вояк не перетинає жодного кордону. І «гібридна» комбінація військових і невійськових інструментів створює двозначні ситуації, які набагато ускладнюють ознайомлення НАТО з обстановкою і, відповідно, швидке прийняття рішень на основі консенсусу. [20]

За цих причин, [протидія гібридним загрозам](#) є головним пріоритетом для НАТО. Після ухвалення в 2015 році стратегії Альянсу з протидії гібридним загрозам члени Альянсу послідовно розширюють свій інструментарій реагування на такі загрози. [20]

У складі Об'єднаного відділу розвідки і безпеки, створеного НАТО в 2017 році, є підрозділ, який відповідає саме за моніторинг і аналіз гібридних загроз, що стало важливим кроком уперед в забезпеченні союзників по Альянсу кращими можливостями складати повну картину. Усвідомлюючи, що гібридні загрози мають як внутрішню, так і зовнішню природу, країни дедалі більше прагнуть обмінюватись інформацією про внутрішні події. [17]

Оцінка розвідданих зараз також використовується дедалі частіше в дискусіях між членами Альянсу про гібридні загрози задля отримання спільної картини тенденцій і допомоги у виробленні спільного розуміння

певних ситуацій. У все більш складному середовищі безпеки розвідка має розглядатись як така ж само реальна «сила», як танки, дрони чи ракети. [18]

За зразком вже існуючих дорадчих груп з питань стійкості або захисту критичної інфраструктури, Команда підтримки протидії гібридній війні (CHST) може бути терміново направлена до країни-члена, яка звертається по підтримку з боку НАТО, або у разі кризи, або задля допомоги в розбудові національної спроможності протидіяти гібридній війні. Такі команди складаються з цивільних експертів із фахівців НАТО та спеціалістів, призначених країнами Альянсу. [19]

У листопаді 2019 року перша CHST була розгорнута в Чорногорії, коли новий член альянсу НАТО попросив допомогти закрити слабкі місця. На запит до складу CHST може бути також включена військова дорадча група, що забезпечить комплексну цивільно-військову дорадчу діяльність. Ці кроки демонструють, що НАТО розвиває варіанти реагування на рівні нижчому за пороговий рівень [Статті 5](#) (щодо колективної оборони) Вашингтонського договору. [19]

Покращання здатності НАТО стримувати гібридних дійових осіб також набуває більшого значення. Хоча стійкість має бути головним елементом підходу на основі «стримування через недопущення», члени Альянсу свідомі того, що необхідно також бути готовими застосувати «стримування через покарання». Стримування через покарання спрямоване на зміну ворожої поведінки через вплив на результати підрахунку потенційним супротивником своїх витрат і вигід. [19]

На Варшавському саміті 2016 року члени Альянсу заявили, що гібридні атаки можуть спровокувати застосування Статті 5 Вашингтонського договору. Проте необхідно розглядати й інші відповіді, нижче цього порогу, від санкцій до висилки дипломатів. Як колективна ідентифікація – яка вважається одним із найпотужніших засобів покарання гібридної дійової особи – такі кроки залишаються делікатним питанням, бо вони торкаються національного суверенітету. Але членам Альянсу необхідно надіслати сигнал

про те, що гібридна діяльність коштує стільки, скільки агресор можливо не матиме бажання платити. [19]

Стимування гібридних загроз може виглядати легко в теорії, але це дуже важко робити на практиці. Один із способів розширення інструментарію НАТО зі стимування гібридних загроз – це розвиток набору комплексних варіантів дій із запобігання і реагування, в рамках яких військові і невійськові інструменти застосовуються разом. [19] В результаті вивчення широкого спектра потенційних гібридних дій і призначення для реагування на кожен з них найбільш відповідних комбінацій цивільних і військових інструментів реагування, будуть створені пакети заходів, які дозволять швидше приймати рішення і давати більш цільові відповіді. [19]

Однак з цим зв'язані значні труднощі. Виконання такої комплексної роботи вимагатиме не лише політичної згоди членів Альянсу дати старт необхідним діям, але й бездоганної координації їх виконання між політичними і військовими колами НАТО, а також можливого узгодження з іншими дійовими особами і зацікавленими сторонами. [19]

Ситуація, що склалася, потребує гібридної оборони. Після ухвалення в 2015 році стратегії альянсу з протидії гібридним загрозам інструментарій реагування на них послідовно розширюється. [17] Окрім покращення в роботі розвідслужб й обміні інформацією, забезпечена й можливість застосування спеціальних сил швидкого реагування. Спеціальні команди можуть терміново направити до країни-учасниці, яка звертається по допомогу, або у разі кризи, або задля допомоги в розбудові національної спроможності протистояти гібридній війні. [20]

НАТО вчиться використовувати й інші інструменти: санкції, висилки дипломатів, нові технології, наприклад, штучний інтелект, а також неформальну співпрацю з іншими організаціями й урядами країн. Програма підготовки і освіти в НАТО також удосконалюється і передбачає дедалі більше дискусій на основі сценаріїв гібридних ситуацій. [17] Вводячи більше гібридних елементів у навчаннях НАТО, особи, які приймають політичні і

військові рішення, стикаються з проблемою управління можливою напругою між гібридними атаками на окремих союзників, бажанням реагувати колективно і робити це в середовищах, де інформація неоднозначна і неповна. [19]

Протидія гібридним загрозам є довгостроковим стратегічним завданням для НАТО і її членів. Вона вимагає відходу від методичних, послідовних процесів планування і прийняття рішень, які були типовими для операцій НАТО в часи по закінченні холодної війни і переходу до більш динамічного підходу. [20]

Нові технології, такі як «[Штучний розум] (<https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/11/24/artificial-intelligence-at-nato-dynamic-adoption-responsible-use/index.html>)» і аналіз «великих даних», можуть бути корисними для НАТО, наприклад для швидкого виявлення і протидії кампаніям фейкових новин в Інтернеті. [18] Проте вони ж можуть забезпечити потенційного агресора дієвими підривними або диверсійними засобами в рамках гібридної кампанії.

Тому НАТО вдосконалює структуру свого Міжнародного секретаріату створюючи нові підрозділи, зосереджені на інноваціях і політиці щодо даних. Після того як важливість кіберзахисту і розвідки кілька років тому була піднята на вищий рівень, ці додаткові зміни підкреслюють рішучу налаштованість НАТО не дати агресору отримати перевагу за допомогою нових технологій. Ця робота також відкриває багато можливостей для такої необхідної співпраці з приватним сектором Реагування на гібридні загрози вимагає участі всіх урядових структур. Це змусило НАТО вийти за рамки стандартних форматів самітів глав держав і урядів та засідання міністрів закордонних справ і оборони. [19]

У травні 2019 року на неформальному засіданні Північноатлантичної ради вперше зібрались радники з питань національної безпеки і керівники національних органів, що відповідають за протидію гібридним загрозам. Це засідання підкреслило цінність обміну знаннями і досвідом щодо цивільних і

військових загроз та національним досвідом протидії ворожим гібридним кампаніям. Воно також продемонструвало готовність НАТО підходити до гібридних загроз в нові і інноваційні способи [19]

Протидія гібридним загрозам для НАТО і її членів є довгостроковим стратегічним завданням для НАТО і її членів. Вона вимагає відходу від методичних, послідовних процесів планування і прийняття рішень, які були типовими для операцій НАТО з реагування на кризові ситуації в часи по закінченні холодної війни і переходу до більш динамічного підходу, де знання обстановки, які постійно оновлюються, є рушієм політичних дискусій, вироблення варіантів, прийняття рішень і політичного контролю. [19] Задля того щоб робити це найбільш ефективно, НАТО розглядає кожну гібридну дійову особу як унікальний об'єкт з унікальною стратегічною мотивацією. Більш зосереджений підхід покращує здатність НАТО стримувати гібридні кампанії через вплив на аналіз витрат і вигід потенційних гібридних агресорів і краще боротись за «сіру зону» там, де зараз з'явився сучасний театр операцій. [19]

2.6. ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ

Останнім часом поняття «гендер» набуло важливого сенсу в арміях країн – членів НАТО. Питання підвищення рівня залучення жінок у сектор безпеки та оборони не сходить з порядку денного в більшості демократичних держав. Служба жінок у війську – це насамперед питання прав людини, що передбачає право жінок на військову службу. Не менш важливим чинником упровадження гендерної політики в збройних силах провідних держав світу є питання інтеграції потенціалу жінок і чоловіків задля ефективного виконання завдань за призначенням. І саме критерій ефективності є визначальним вектором формування гендерної політики НАТО [21].

Проблема

Високий рівень дискримінації, і як наслідок, насильство щодо жінок є тими негативними явищами, які стають серйозними перешкодами для побудови безпечного, мирного та цивілізованого суспільства. Слід визнати, що в силу низки причин жінки не є залученими до всіх економічних, політичних та миротворчих процесів на реалізацію рівних прав і можливостей. Проте, власне, не сам гендерний баланс є проблемою, яку необхідно вирішувати. Слід звернути увагу на те, що конфлікти в суспільстві, особливо воєнні, й досі сильніше загрожують жінкам та дівчатам - сексуальне та гендерне насильство потрібно розпізнавати, запобігати йому і реагувати на нього. [21]

Гендерна нерівність прямо чи опосередковано зачіпає інтереси всіх: жінок, чоловіків, трансгендерних та агендерних людей, дітей та цілі сім'ї. Така нерівність прав та можливостей спричиняє тиск на людей будь-якого віку та походження. Гендерна рівність стає запорукою запобігання насильству щодо жінок і дівчаток, людей, чия біологічна стать не збігається з гендером. Важливо досягнути розуміння, що в тих суспільствах, де досягнуто стану стан гендерної рівності та забезпечено рівну реалізацію можливостей для кожно мають біль високий загальний рівень безпеки та більш високий рівень якості життя кожного члена такої громади. [21]

Вирішення

Сьогодні гендерна проблематика повністю інтегрована в усі напрями діяльності НАТО: від політики і планування, навчальної підготовки та освіти до місій та операцій. Ці аспекти забезпечує резолюція «Жінки, мир та безпека». [23] Вона зокрема наголошує на необхідності збільшення частки жінок у Збройних силах та подолання сексуальних домагань в армії. Для проходження військової служби і жінкам, і чоловікам повинні створюватися однакові умови. Вимоги, відповідальність за власні дії або бездіяльність, їх наслідки також мають бути рівні. Така гендерна політика НАТО поширюється й на країни-партнери, однією з яких є Україна. [22]

НАТО давно визнало необхідність розширення участі жінок та їх лідерства в сфері оборони та безпеки. З 2018 року його переглянута політика «Жінки, мир та безпека» потребує інтеграції гендерної проблематики у всі стратегії, програми, місії та операції Північноатлантичного союзу. Він також заохочує створення більш гендерно-інклюзивної середовищі та встановлює найвищі стандарти поведінки для персоналу НАТО. [24]

На самміті в Брюсселі 14 червня 2021 року керівники країн НАТО зробили новий важливий крок, схваливши нову політику НАТО з попередження сексуального насильства в умовах конфлікту та реагуванню на нього. [23]

Однією з головних проблем, що стосуються досягнення гендерної рівності в суспільстві загалом, є помилкове сприйняття того, що інтеграція гендерних перспектив - це суто про жінок і рівність жінок. Проте, це перш за все, питання забезпечення та реалізації прав людини, незалежно від біологічної або соціальної статі будь-якої людини. [23]

Інтеграція гендерних перспектив означає оцінку наслідків для жінок, чоловіків, дівчат, хлопців та інших різноманітних груп для будь-яких запланованих дій, включаючи застосування такої оцінки щодо політик, пов'язаних з мирними операціями, «крихкими державами» та середовищами, що зазнають впливу конфлікту. [21] У таких ситуаціях детальний розгляд гендерних перспектив надає інформацію про ролі та потреби різних груп жінок, чоловіків, дівчат та хлопців у суспільстві загалом та оцінює потенційний вплив на діяльність різних груп. І важливим акцентом тут є те, що гендер не означає лише одну біологічну стать. [23]

Ще одна проблема, і вона характерна не лише для України — обмежене мислення та небажання змінюватися. Культурне сприйняття може бути досить потужним показником. Потрібно заохочувати тих, хто на периферії до розуміння, що інтеграція гендерного компоненту вигідна не лише тим, хто її просуває, але й усім, хто бере участь у процесі. [23] Тому необхідно реалізовувати заходи, які дозволять людям розширювати світогляд і не

дозволяти заздалегідь сформованим уявленням заважати готовності пізнавати нові речі. [24]

Взаємодія з громадянським суспільством на ранніх стадіях є практикою поширеною в НАТО та в багатьох країнах світу, у яких потенціал громадських організацій вважається каталізатором змін. [24] Ці організації часто здатні бачити інший кут, інший аспект проблеми, якого, можливо, не побачать урядовці. Вони розглядають це у світлі іншої проблематики. Взаємодіючи такими особами та організаціями, які бачать іншу проблематику, інший досвід, з точки зору громадськості та громадянського суспільства надає можливість кращого вирішення проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю. [24]

Ключовим елементом у питаннях жінок, миру і безпеки є потреба визнавати жінок не лише як жертв конфліктних ситуацій, але і як акторів мирного процесу, що беруть участь у попередженні, регулюванні та вирішенні цих ситуацій. [25]

Оцінка перспектив гендерної інтеграції спрямована на визначення гендерно зумовлених відмінностей у соціально-професійному розвитку і ставленні до жінок та чоловіків в означеному контексті, що відображено в їхніх соціальних ролях і взаємодії, в розподілі праці, владних повноважень та доступі до ресурсів. [22] У діяльності стратегічних команд НАТО оцінка перспектив гендерної інтеграції була підставою для виконання положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», а також додаткових гендерних директив. Мета їх полягає в тому, щоб ураховувати специфіку ментальності, поведінки та потреб чоловіків і жінок у контексті НАТО. [22]

На шляху формування гендерної політики, що відповідатиме вимогам Північноатлантичного альянсу у Збройних Силах України зроблено вже чимало успішних кроків. Проте цей процес не можна вважати завершеним допоки не буде досягнуто повної сумісності й інтегровано принцип гендерної рівності в загальну концепцію гендерної політики держави. [22] З огляду на

викладене слід зазначити, що в Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки розпочато роботу з розробки нової редакції загальновійськових статутів Збройних Сил України. [22]

З метою активізації процесів досягнення Збройними Силами України відповідності критеріям членства в НАТО шляхом прискорення внутрішньодержавних реформ, переведення сектору безпеки та оборони України на стандарти НАТО і покращення взаємосумісності Збройних Сил України з арміями держав – членів НАТО члени робочої групи враховують у структурі та змісті проекту загальновійськових статутів Збройних Сил України загальні принципи й положення, які визначають засади військової служби в арміях країн – членів НАТО включно з принципом гендерної рівності. [22]

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 2.

1. Juliette Bird Протидія тероризму разом з партнерами. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2019/05/16/protidyati-terorizmu-razom-z-partnerami/index.html>

2. Сягровець В.А. Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму в Європі:аналіз нормативно-правової бази. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/2/5.pdf>

3. НАТО і боротьба проти тероризму URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_48801.htm

4. Rene Heise НАТО відповідає на нові виклики щодо зміни клімату. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/04/01/nato-vidpovda-na-nov-vikliki-shchodo-zmni-klmatu/index.html>

5. Євроатлантична інтеграція: екологічний аспект. URL : <https://ecozakarpat.gov.ua/?p=4854>

6. Корнілова В. В. Екологічне співробітництво Україна - НАТО: сучасні напрями та перспективи подальшого розвитку. Вісник Київського міжнародного університету. - 2009. - Вип. 9. - С. 257-271.

7. Sherri Goodma, Katarina Kertysova НАТО: неочікуваний рушій протидії зміні клімату – URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/02/01/nato-neochkuvani-j-rushj-protid-zmn-klmatu/index.html>

8. Поляков О.М. Активізація міжнародної співпраці у сфері забезпечення кібербезпеки: шляхи удосконалення в реаліях сьогодення. *Інформація і право*, № 2 (37), 2021. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/238348/236972>

9. Демедюк С.В., Демедюк Т.С. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності, Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 65-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2014_4_10

10. Копійка М.В. Модернізація політики міжнародних організацій у сфері інформаційної безпеки. *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 102-109

11. Бараненко Р.В. Кібератаки як одна з форм кібертероризму. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. Том 32(71) Ч.1 №1. 2021. С. 45-50

12. Бараненко Р.В., Задорожна А.Ю. Аналіз методів протидії кібератакам. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 6. С. 148–161.

13 Jonathan Hill НАТО-готова до всього? URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2019/01/24/nato-gotova-do-vs-ogo/index.html>

14. Antoine Got Навчання НАТО з врегулювання криз: підготовка до невідомого. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2020/02/07/navchannya-nato-z-vregulyuvannya-kriz-pdgotovka-do-nevdomogo/index.html>

15 Войцїховський А.В. Особливості миротворчої діяльності НАТО: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. № 841. Сер. Право. Вип. 1(5)/2009. -Х.:Б. и., 2009. С.46-52

16. Dr Karolina MacLachlan Захист цивільних: константа у мінливому безпековому середовищі. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/06/17/zahist-tsivl-nih-konstanta-u-mnlivomu-bezpekovomu-seredovishch/index.html>

17. Адмадлі Дж. Огляд боротьби НАТО і ЄС проти гібридних загроз. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/264384/260507>

18. Arsalan Bilal Гібридна війна – нові загрози, складність і «довіра» як антидот. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html>

19. Michael Rühle, Clare Roberts. Розширення інструментарію НАТО з протидії гібридним загрозам. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/03/19/rozshirennya-nstrumentaryu-nato-z-protid-gbridnim-zagrozam/index.html>

20. Брайлян Єгор Стимування гібридних загроз : як стійкість формує спільне бачення безпеки в Україні та НАТО. URL: <http://prismua.org/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7-%D1%8F%D0%BA-%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9/>

21. Професійна та гендерна ментальність військовослужбовців Збройних Сил України: формування на засадах європейських цінностей : навч. посіб. / за заг. ред. Л. В. Кринець. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. – 188 с

22. NATO and EU Military Leadership discuss Gender in Military Operations – URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_169962.htm?selectedLocale=en.

23. Салкуцан С.М., Кримець Л.В. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. Наука і оборона, №3, 2019. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/190318>

24. Генеральний секретар НАТО: Гендерна рівність - розумний крок URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185441.htm.

25. BI-Strategic Command Directive (BI-SCD) 040-001 (INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND STRUCTURE) URL: https://www.nato.int/issues/women_nato/2017/Bi-SCD_40-1_2Rev.pdf.

26. Розвиток особливостго партнерства України з НАТО. Офіційний сайт «Україна – НАТО». URL:<https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/rozvitok-osoblivogo-partnerstva-ukrayini-z-nato>

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ І НАТО У СТВОРЕННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ПРОСТОРІ

3.1. КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОСТІ: СПІЛЬНЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА НАТО

Сильна і незалежна Україна має першорядне значення для стабільності на євроатлантичному просторі. Відносини між Україною і НАТО почали розвиватися ще на початку 90-х років ХХ ст. і відтоді стали одним з найбільш значущих партнерств НАТО. Починаючи із 2014 року, внаслідок незаконної анексії Криму Росією, співробітництво між Україною і НАТО у низці ключових галузей було активізовано. Від початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році як НАТО, так і держави-члени Альянсу надають Україні допомогу на безпрецедентному рівні [1].

<p>- Діалог і співпраця розпочалися, коли Україна, яка щойно набула державної незалежності, вступила до Ради північноатлантичного співробітництва (1991 рік) і програми «Партнерство заради миру» (1994 рік).</p>
<ul style="list-style-type: none">
• Відносини набули подальшого розвитку внаслідок підписання у 1997 році Хартії про особливе партнерство, на основі якої було започатковано Комісію Україна – НАТО (КУН), що мала опікуватися розвитком співпраці.
<p>- Починаючи з 2009 року, КУН наглядала за процесом євроатлантичної інтеграції України, зокрема, за перебігом реформ за Річною національною програмою (РНП).</p>
<ul style="list-style-type: none">
• Надалі співпраця продовжувала поглиблюватися на взаємовигідних засадах, причому Україна бере активну участь в операціях і місіях під проводом НАТО.
<ul style="list-style-type: none">
• НАТО надає першорядного значення підтримці всеосяжних перетворень у галузі безпеки і оборони в Україні. Ці реформи мають вирішальне значення для демократичного розвитку України й зміцнення її здатності забезпечувати власну оборону.
<ul style="list-style-type: none">
• З часу Варшавського саміту НАТО у липні 2016 року практичну підтримку Україні з боку НАТО оформлено у вигляді Комплексної програми допомоги (КПД) Україні.
<ul style="list-style-type: none">
• У червні 2017 року Верховна Рада України ухвалила закон, яким членство держави в Альянсі знову визнано стратегічним пріоритетом національної зовнішньої і безпекової політики. У 2019 році відповідна поправка до Конституції України набула чинності.
<ul style="list-style-type: none">
• У вересні 2020 року Президент України Володимир Зеленський ухвалив нову Стратегію національної безпеки України, яка забезпечує основу для поглиблення особливого партнерства між Україною і НАТО з метою набуття країною членства в Альянсі.
<ul style="list-style-type: none">
• Починаючи з 2014 року, у зв'язку з незаконною анексією Криму росією, НАТО розширила підтримку, що надається Україні, у галузі розвитку потенціалу і розбудови

спроможностей. Держави-члени Альянсу засуджують та ніколи не визнають незаконну та нелегітимну анексію Криму росією, а також її дестабілізуючі й агресивні дії на сході України та у Чорноморському регіоні. Збільшено присутність НАТО у Чорному морі й активізовано співпрацю у військово-морській галузі між НАТО та Україною і Грузією.

НАТО у найсуворіший спосіб засуджує загарбницьку війну росії проти України. Ця війна істотно підриває міжнародну безпеку і стабільність і становить тяжке порушення міжнародного права. Держави-члени НАТО закликають росію негайно припинити військові дії, вивести усі війська з території України і по-справжньому взятися до дипломатії.

- Альянс засуджує рішення росії щодо визнання так званих «народних республік» на сході України.

- НАТО стоїть на боці народу України і її легітимного, демократично обраного президента, парламенту і уряду. Цілковита підтримка Альянсом територіальної цілісності і суверенітету України у межах міжнародно визнаних кордонів буде незмінною.

Готовність цивільного населення до опору агресору є не менш стратегічним завданням, ніж співробітництво держави з союзниками чи боєздатність армії. В Україні за останній час було ухвалено декілька важливих документів (наприклад, Закон про основи національного спротиву), покликаних до налагодження дієвої координації дій між Збройними Силами та цивільними — як на національному, так і місцевому рівні. Через це поняття стійкості знову стало відігравати ледь не ключову роль під час ухвалення рішень у сфері безпеки та оборони. [23]

Стійкість (цивільного населення доопору агресору) закладено в ДНК НАТО. Під час саміту у Брюсселі було переосмислено, що стійкість є дуже важливою. І мова йде не лише про військову, але й цивільну готовність. У час, коли держави-члени та партнери НАТО дуже взаємопов'язані, також ключовою є співпраця між державним та приватним сектором. [23]

Концепція стійкості була однією з ключових для НАТО під час холодної війни. В ті часи менше говорили про тотальну безпеку, а набагато більше саме про стійкість Альянсу, союзників, держав і суспільства. Події 2014 року в Україні змусили НАТО повернутися до цієї теми. [23]

Зростання значення поняття стійкості («resilience») для Північноатлантичного альянсу підтверджується збільшенням використання цього терміна в офіційних документах. Зокрема, можемо згадати цьогорічне комюніке, яке відбулося у червні після зустрічі глав країн-членів НАТО. Там

згадується стійкість у контексті широкого кола питань: від геополітичних загроз до реагування на кліматичні зміни. [23]

Базові вимоги до готовності цивільного населення на випадок бойових дій керівництво блоку затвердило у 2016 році [на саміті НАТО у Варшаві](#). Це 7 вимог: гарантія безперервної роботи урядових структур та критичних урядових послуг; здатність ефективно справлятися з неконтрольованим рухом населення; стійкі енергетичні поставки; стійкі харчові та водні ресурси; стійкі цивільні транспортні системи; здатність справлятися з масовими втратами; стійкі цивільні системи комунікації. [23]

Більшість з перерахованих критеріїв отримали практичне застосування під час спроб шантажу нинішньої Європи з боку Кремля. Російська агресія тут набула різних форм — від енергетичної експансії до тиску через наплив мігрантів. [23] Тому впровадження стійкості серед населення належить до пріоритетних завдань, особливо у контексті кібербезпеки. Кібератаки на критичну інфраструктуру як в Україні, так і країнах НАТО показали, що країна, яка прагне дестабілізації та порушення норм міжнародного права (російська федерація) не зупиниться ні перед чим, щоб посіяти страх та зневіру. [23]

Для координації дій військових та цивільних громадян у разі повномасштабного наступу РФ, український парламент 16 липня 2021 року ухвалив Закон «Про основи національного спротиву». Цей документ, зокрема, прописав завдання Сил територіальної оборони Збройних Сил України. Серед усього іншого зазначено, що до національного спротиву входять рух опору, підготовка громадян України до національного спротиву, а також територіальна оборона. [23]

Спільні гібридні загрози сприяють налагодженню поглибленої співпраці України та НАТО з питань стійкості. Свідченням цієї тенденції є проведення у вересні 2021 року командно-штабних навчань «Непорушна стійкість». Основною метою цих навчань було підвищення стійкості державних органів

України за умов гібридних загроз. Так само серед завдань спільних навчань було налагодження цивільно-військової співпраці. [23]

Зважаючи на нинішні загрози (втогрення російських військ, порушення державних кордонів України, милітаризація Кремлем Білорусі, тиск на ЄС мігрантами з боку Білорусі, енергетичний шантаж Європи), український народ усвідомлює рівень небезпеки, а також повинне мати план необхідних дій у разі потреби дати відсіч ворогу. [23]

3.2. ВІДПОВІДЬ НА ВІЙНУ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Відколи у 2014 році росія здійснила незаконну анексію Криму і дестабілізувала ситуацію на сході України, НАТО дотримувалася непохитної позиції цілком на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів. Держави-члени Альянсу суворо засуджують і ніколи не визнають незаконну та нелегітимну анексію Криму росією, також засуджуючи його тимчасову окупацію [2.].

До того ж НАТО засуджує рішення, ухвалені Росією у лютому 2022 року, щодо визнання самопроголошених «Донецької Народної Республіки» і «Луганської Народної Республіки» на сході України, яке є кричущим порушенням міжнародного права, що ще більше підриває суверенітет і територіальну цілісність України.

Крім того, НАТО у найсуворіший спосіб засуджує жорстоку і неспровоковану загарбницьку війну, розв'язану росією проти України у лютому 2022 року, яка істотно підриває міжнародну безпеку і стабільність і становить тяжке порушення міжнародного права[3.].

Внаслідок незаконної і нелегітимної анексії Криму росією у 2014 році держави-члени Альянсу вирішили призупинити усіляке практичне цивільне та військове співробітництво з росією, втім залишивши відкритими політичні і військові канали зв'язку [4.].

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року, держави–члени Альянсу запровадили безпрецедентні санкції з метою позбавлення Кремля ресурсів для фінансування воєнної машини. Держави–члени Альянсу і надалі посилюватимуть санкції з метою збільшення тиску на російський уряд. Завдяки цим зусиллям росії буде дедалі складніше ремонтувати свої танки, виробляти ракети і фінансувати війну [5].

Держави–члени Альянсу закликають росію негайно припинити військові дії й вивести усі війська з території України, забезпечити цілковите дотримання норм міжнародного гуманітарного права і гарантувати безперешкодний і безпечний доступ для гуманітарних потреб і надання допомоги усім, хто цього потребує. Вони також закликають росію припинити обмежувати судноплавство в окремих районах Чорного моря і перешкоджати доступу до Азовського моря.

З огляду на безпосередні загрози, яких зазнавали територіальна цілісність, політична незалежність і безпека України, упродовж кризи регулярно проводилися консультації на рівні Комісії Україна – НАТО (КУН).

У листопаді 2018 року через необґрунтоване застосування росією військової сили проти українських суден у Керченській протоці та загрози нарощування росією військової потуги у квітні 2021 року, було скликано позачергові засідання КУН. Інші екстрені засідання КУН, присвячені продовженню нарощування росією військової сили і невинуватому вторгненню в Україну, відбулися у штаб-квартирі НАТО в січні та лютому 2022 року [6]

Окрім політичної підтримки України, НАТО також істотно збільшила практичну допомогу країні.

Негайно після незаконної та нелегітимної анексії Криму росією у 2014 році, міністри закордонних справ держав–членів НАТО узгодили низку заходів, спрямованих на підвищення здатності України гарантувати власну безпеку. Вони також ухвалили рішення про подальше розширення

практичної допомоги Україні з боку НАТО завдяки істотному зміцненню поточних програм співробітництва, а також запровадженню нових вагомих ініціатив. На Варшавському саміті 2016 року заходи НАТО на підтримку України було оформлено у вигляді Комплексної програми допомоги Україні (КПД), яка має на меті сприяти розбудові здатності України гарантувати власну безпеку та запроваджувати у життя широкомасштабні реформи у галузі безпеки і оборони відповідно до євроатлантичних принципів та передових методів [7.].

Протягом багатьох років НАТО надавала Україні підтримку у рамках КПД. Завдяки різноманітним програмам й індивідуально розробленим рекомендаціям Альянс сприяв істотному вдосконаленню потенціалу і підвищенню стійкості національних структур безпеки і оборони України, а також поліпшенню здатності цих структур протистояти гібридним загрозам. НАТО і держави-члени Альянсу також забезпечили широкомасштабну підтримку зусиль у галузі розбудови спроможностей, зокрема, шляхом здійснення підготовки і освіти, а також надання обладнання і техніки [8.]

На Мадридському саміті НАТО у 2022 році держави-члени Альянсу ухвалили рішення про розширення КПД і збільшення підтримки України. Розширена КПД включає низку ініціатив у різних галузях, зокрема таких, як безпечний зв'язок, кіберзахист і стійкість, постачання палива, предметів медичного призначення, бронежилетів, засобів для знешкодження мін і захисту від хімічної і біологічної небезпеки, а також переносних систем протидії БПЛА [9.].

Йдеться також про ініціативи, покликані сприяти подальшій розбудові і модернізації структур безпеки і оборони України. До того ж держави-члени Альянсу узгодили допомогу Україні у здійсненні переходу від обладнання і техніки радянського зразка до сучасних обладнання і техніки НАТО, що сприятиме підвищенню оперативної сумісності зі збройними силами Альянсу. У довгостроковій перспективі Альянс готовий надавати допомогу Україні, взяти участь у повоєнній відбудові і сприяти реформам [10.].

Водночас держави–члени НАТО істотно збільшили двосторонню підтримку і надають ще більше обладнання і техніки, щоб Україна була в змозі реалізувати своє право на самооборону, закріплене у Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Держави–члени Альянсу також виділяють вагому фінансову допомогу і забезпечують гуманітарну підтримку, зокрема, приймаючи українських біженців в своїх країнах. Держави–члени Альянсу вирішили активізувати і продовжувати надання допомоги Україні – скільки це буде необхідно для забезпечення її перемоги.

НАТО стоїть на боці народу України, її демократично обраних президента, парламенту і уряду. Альянс завжди непохитно підтримуватиме незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи територіальні води [10].

3.3. РАМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО

Хартія про особливе партнерство від 1997 року залишається основоположним документом, який регламентує відносини Україна – НАТО.

Комісія Україна – НАТО (КУН) скеровує спільну діяльність і є форумом для проведення консультацій між державами – членами Альянсу і Україною з питань безпеки, що становлять взаємний інтерес. Засідання КУН можуть проходити на різних рівнях, зокрема, на рівні глав держав і урядів, міністрів закордонних справ або оборони, послів, а також у різних робочих форматах [11].

Ухвалена у 2009 році Декларація про доповнення до Хартії Україна – НАТО за підсумками рішень Бухарестського саміту НАТО 2008 року визначила провідну роль КУН щодо поглиблення політичного діалогу і просування співпраці з метою підкріплення процесу реформ, спрямованих на реалізацію Україною її євроатлантичних прагнень та курсу на вступ до НАТО [12].

Основним інструментом на підтримку цього процесу є Річна національна програма (РНП), яка відображає цілі національної реформи в Україні і забезпечує Річні плани її реалізації. РНП складається з п'яти розділів, присвячених *політичним та економічним питанням, військово-оборонним аспектам, ресурсному забезпеченню, безпековим проблемам і правовим питанням.*

Йдеться, з-поміж іншого, про реформи, націлені на забезпечення справедливого управління, боротьбу з корупцією, гарантування верховенства закону та прав людини, а також реформування національних структур безпеки і оборони відповідно до євроатлантичних принципів та стандартів.

Держави-члени НАТО щорічно аналізують перебіг реалізації РНП. Основну відповідальність за її реалізацію покладено на Україну. Комісія з питань координації євроатлантичної інтеграції України під головуванням Віце-прем'єр-міністра з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, забезпечує загальну координацію її імплементації відповідними органами державної влади [10].

Створене у вересні 2015 року, Представництво НАТО в Україні забезпечує розвиток партнерства безпосередньо в країні. До його складу входять Центр інформації та документації НАТО і Офіс зв'язку НАТО в Україні [13.].

- Центр інформації та документації НАТО було відкрито у Києві в 1997 році з метою забезпечення зусиль, спрямованих на інформування української громадськості щодо діяльності НАТО і переваг співробітництва між Україною і НАТО. Центр інформації та документації НАТО структурно входить до складу Управління громадської дипломатії штаб-квартири НАТО і є першим інформаційним представництвом Альянсу в країні-партнері з вільним доступом для усіх громадян. Трьома основними напрямками діяльності Центру інформації та документації НАТО є такі: підвищення обізнаності і розуміння Альянсу серед української громадськості; інформування громадян України щодо основних заходів співробітництва між

Україною і НАТО; а також надання офіційним установам України рекомендацій і підтримки з питань розбудови потенціалу у галузі стратегічних комунікацій. Центр інформації та документації НАТО проводить різні заходи у галузі громадської дипломатії і комунікаційні проекти, покликані сприяти реалізації основних завдань і заходів НАТО в Україні, а саме: круглі столи, семінари, конференції і мультимедійні проекти [10].

- Офіс зв'язку НАТО в Україні створено у Києві в 1999 році. Він відіграє чільну роль у розвитку відносин Україна – НАТО. Офіс зв'язку НАТО в Україні здійснює регулярні контакти з Міністерствами внутрішніх справ, закордонних справ і оборони, Офісом Президента України, Радою національної безпеки і оборони, Верховною Радою України і деякими іншими державними відомствами. Основні пріоритети діяльності Офісу зв'язку НАТО в Україні включають такі: сприяння запровадженню Україною широкомасштабних євроатлантичних реформ; розбудова політичного і практичного діалогу між Україною і НАТО; підтримка процесу трансформації і демократичного управління структурами безпеки і оборони; а також підвищення оперативної сумісності між збройними силами Альянсу і України для протистояння спільним викликам [13].

Під егідою Представництва НАТО в Україні також надається дорадча допомога стратегічного рівня у рамках Комплексної програми допомоги Україні [10].

Основні напрями співпраці

За поточних обставин було збільшено допомогу Україні в окремих критично важливих галузях. Водночас заходи в інших галузях було тимчасово призупинено або модифіковано. Втім співпраця України з НАТО продовжує розвиватися на взаємовигідних засадах і охоплює такі галузі:

Розбудова спроможностей та оперативна сумісність

НАТО сприяє реформуванню структур безпеки і оборони України під егідою Спільної робочої групи з оборонної реформи, у рамках Процесу

планування і огляду сил ПЗМ, Процесу НАТО із сприяння доброчесності (ПД) та Індивідуальної щорічної програми із сприяння доброчесності, Програми НАТО із вдосконалення військової освіти, діяльності Спільної робочої групи з оборонно-технічного співробітництва, а також дорадчої місії при Представництві НАТО у Києві [14.].

Починаючи з 2016 року, у рамках Комплексної програми допомоги (КПД) держави–члени Альянсу сприяють реформуванню структур безпеки й оборони України відповідно до стандартів НАТО шляхом надання дорадчої підтримки стратегічного рівня через Представництво НАТО в Україні, а також запровадження низки програм із розбудови спроможностей та проектів Цільових фондів. Співпраця у цій галузі має вирішальне значення для поточної трансформації позиції України у сфері безпеки та й надалі залишається невіддільною складовою демократичних перетворень в країні [8].

У 2014 році у зв'язку з незаконною анексією Криму Росією було запроваджено низку проектів Цільових фондів, покликаних забезпечити розбудову спроможностей та сталий розвиток потенціалу в таких ключових галузях:

1- Командування, управління, зв'язок та комп'ютеризація (С4) - Проект С4 Цільового фонду має на меті допомогти Україні реорганізувати та модернізувати її структури та потенціал у галузі командування, управління, зв'язку та комп'ютеризації, сприяючи підвищенню оперативної сумісності з НАТО з метою участі у навчаннях та операціях під проводом Альянсу, а також вдосконалення здатності України гарантувати власну безпеку і оборону. Проекти у рамках цього Цільового фонду нині знаходяться на різних стадіях реалізації і передбачають забезпечення вимог у таких галузях, як регіональна безпека повітряного простору; надійні тактичні комунікації; обмін експертними знаннями; а також підвищення обізнаності з ситуацією [15. С. 23.].

2- Медична реабілітація – Цей проект Цільового фонду було створено у 2014 році з метою гарантування швидкого доступу до належного медичного обслуговування пацієнтам з категорії діючих та звільнених військовослужбовців й цивільних службовців структур безпеки і оборони. До того ж проект спрямований на те, аби в Україні запрацювала стабільна система медичної реабілітації, яка була б в змозі забезпечувати тривале лікування. У рамках даного проекту Цільового фонду було забезпечено участь України у спортивних змаганнях «Ігри нескорених» для поранених, травмованих і хворих військовослужбовців, як на дійсній військовій службі, так і ветеранів [15.С.27].

3- Перехід до цивільної кар'єри – Цей проект Цільового фонду допоміг Україні у створенні і запровадженні у життя надійного, ефективного інтегрованого підходу до соціальної адаптації колишніх військовослужбовців як невіддільної складової кадрової політики у Збройних Силах України. Нині він завершився, але є прикладом того, як Офіс зв'язку НАТО в Україні співпрацює на найвищому рівні з українськими міністерствами з метою сприяння виробленню і реалізації стратегічної політики. Це також свідчення того, як конкретні ініціативи змінюються відповідно до нових потреб [15.С.29].

4- Утилізація боєприпасів, що не вибухнули, та знешкодження саморобних вибухових пристроїв (СВП) – Цей проект Цільового фонду опікувався безпосереднім втіленням у життя окремих конкретних рекомендацій Плану допомоги Україні у галузі утилізації боєприпасів, що не вибухнули, і знешкодження СВП. У рамках проекту надавалася вибіркова підтримка цивільним гуманітарним заходам, спрямованим на усунення загроз, що походять від вибухонебезпечних предметів, включаючи СВП. НАТО також сприяє створенню умов для трансформації процесів утилізації боєприпасів, що не вибухнули, та розбудови механізмів знешкодження СВП в Україні [15.С.31].

5- **Кіберзахист** – Цей проект, мету якого було досягнуто, а отже реалізацію завершено у 2017 році, було спрямовано на набуття Україною виключно оборонного технічного потенціалу з метою протидії кіберзагрозам. Серед заходів допомоги передбачалося створення центру реагування на комп'ютерні інциденти для відстеження порушень кібербезпеки, а також лабораторій для розслідування таких інцидентів [15.С.36].

6- **Матеріально-технічне забезпечення та стандартизація** – Цей проект Цільового фонду мав на меті забезпечити реформування системи логістики та стандартизації у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, таких як Національна гвардія України та Державна прикордонна служба за доцільністю [15.С.42].

Участь у **Процесі планування і огляду сил ПЗМ (ППОС)** допомагає Україні визначити амбітні, але досяжні цілі реформування структур безпеки та оборони, їх трансформації та розбудови потенціалу, зокрема, з метою підвищення спроможності взаємодіяти із силами Альянсу та держав-партнерів під час проведення операцій із врегулювання криз та операцій з підтримання миру, водночас вдосконалюючи здатність України приймати на своїй території військові формування Альянсу та держав-партнерів для проведення навчань і тренувань [16.].

У жовтні 2005 року було запроваджено **Програму професійного розвитку** для цивільних службовців безпекових та оборонних установ України. У 2014 році її бюджет було збільшено вдвічі з метою просування процесу трансформації та реформування. До того ж у 2017 році у рамках Програми запроваджено нові концептуальні проекти, такі як ініціатива "100 чемпіонів", завдяки якій сформовано спільноту українських цивільних службовців, які безпосередньо опікуються питаннями євроатлантичної інтеграції в різних державних установах[17.].

Починаючи з 2007 року, Україна бере участь у **Програмі НАТО із сприяння доброчесності (ПД)**, в рамках якої надається практична та дорадча допомога з метою виховання доброчесності, підвищення прозорості та

підзвітності у структурах оборони і безпеки. У жовтні 2019 року дев'ять оборонних та безпекових установ України завершили цикл самооцінки й експертного оцінювання ПД, завдяки чому вироблено всебічний аналіз їхніх потреб та вразливостей і викладено низку рекомендацій щодо шляхів поліпшення справедливого управління і продовження сталих реформ з метою викорінення корупції в оборонних і пов'язаних з безпекою структурах. Виходячи з цього, продовжується запровадження індивідуально розробленої дворівневої програми заходів допомоги із розвитку спроможностей, а саме: обмін практичним досвідом з українськими інституціями щодо забезпечення справедливого управління й використання оборонних ресурсів (фінансових, кадрових і матеріально-технічних) та заходи освіти й підготовки для розвитку особистих навичок та просування доброчесності як організаційної культури [17].

Програма вдосконалення військової освіти (ПВВО) сприяла вдосконаленню і реструктуризації системи військової освіти і професійної підготовки в Україні, охоплюючи вісім закладів вищої військової освіти і п'ять центрів підготовки сержантського і старшинського складу. До того ж у рамках ПВВО НАТО надає дорадчу підтримку з питань управління закладами військової освіти, допомагаючи викладацькому складу щодо методики викладання та розробки курсів із розвитку навичок лідерства і процесів ухвалення рішень [18.].

НАТО надає підтримку з питань розбудови потенціалу у галузі **кібербезпеки** з метою вдосконалення міжвідомчої співпраці та координації, а також аби сприяти розробці національної стратегії кіберзахисту України.

З 2004 року Спільна робоча група Україна – НАТО з **оборонно-технічного співробітництва** забезпечує розвиток співробітництва з таких аспектів, як розбудова спроможностей, процеси закупівлі військового обладнання і техніки та вироблення технічних стандартів. Йдеться, зокрема, про стандартизацію, кодифікацію, логістику та управління життєвим циклом, а також співпрацю під егідою **Наради національних керівників НАТО** у

галузі озброєнь та Організації НАТО з питань науки та технологій. До того ж Спільна робоча група з оборонно-технічного співробітництва забезпечує форум, у рамках якого сторони обговорюють зусилля, спрямовані на реформування українського оборонно-промислового комплексу [18].

Україна приєдналася до програми **Обміну даними про повітряну обстановку (ОДПО)** у липні 2006 року. Дана програма має на меті підвищити обізнаність і авіаційну безпеку шляхом взаємного обміну даними про повітряний рух, що сприяє кращій оперативній ефективності протиповітряної оборони за допомогою ідентифікації, класифікації і запобігання можливим інцидентам між повітряними суднами. Згодом, після вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року, ця спроможність набула особливої оперативної значущості і забезпечила істотні переваги. Відтоді НАТО тісно співпрацює з Україною з метою забезпечення якомога більш точної інформації [18].

Участь у широкому спектрі військових заходів та навчань у рамках **Робочого плану Військового комітету з Україною** має на меті сприяти підвищенню рівня оперативної сумісності та вдосконаленню оперативного потенціалу Збройних Сил України, водночас істотно сприяючи поточному процесу національної оборонної і безпекової реформи [18].

Активна участь України у Програмі оцінювання і зворотного зв'язку у рамках **Концепції оперативних можливостей НАТО** сприяє подальшій розбудові Збройних Сил України, водночас даючи змогу Альянсу краще формувати контингенти для участі у майбутніх операціях і місіях під проводом НАТО [10].

Щоб Україна і НАТО могли поглиблювати співробітництво на оперативному рівні, було розроблено відповідну правову базу, яка включає **Угоду «Партнерства заради миру» (ПЗМ) про статус збройних сил на території іноземної країни**, що набула чинності у травні 2000 року, Угоду про надання підтримки з боку країни дислокації військ, ратифіковану у

березні 2004 року, та **Угоду про стратегічні авіап перевезення**, ратифіковану у жовтні 2006 року [10].

У червні 2020 року Україна стала **партнером НАТО із розширеними можливостями**. Цей статус надається учасникам Ініціативи оперативної сумісності партнерства за особливо вагомий внесок до операцій під проводом НАТО та інших завдань Альянсу. Статус партнерів із розширеними можливостями гарантує Україні пріоритетний доступ до набору інструментів оперативної сумісності НАТО, таких як навчання, тренування, обмін інформацією та спільна обізнаність з ситуацією. Окрім України, партнерами НАТО з розширеними можливостями є Австралія, Фінляндія, Грузія, Йорданія та Швеція [13].

Україна також розбудовує потенціал та вдосконалює оперативну сумісність з НАТО завдяки участі в **Силах реагування НАТО**.

Ширше співробітництво

На тлі агресивних дій росії проти України, у липні 2016 року на Варшавському саміті НАТО було запроваджено **Платформу Україна – НАТО із протидії гібридній війні**. Вона становить механізм, покликаний підвищити здатність виявляти гібридні загрози та забезпечити спроможність визначати вразливості і відповідно зміцнювати стійкість держави і суспільства. Нині тривають проекти на підтримку досліджень, підготовки та експертних консультацій, насамперед приділяючи увагу аналізу набутого досвіду, протидії дезінформації та підвищенню стійкості.

Від початку кризи в Криму та на сході України у 2014 році, фахівці НАТО надають дорадчу допомогу стосовно того, як Україні краще підготуватися до можливих непередбачуваних ситуацій та які заходи необхідно вжити для реагування на кризи, що можуть загрожувати життєво важливій енергетичній інфраструктурі, а також щодо ризиків у галузі захисту цивільного населення [19.].

Нині співпрацю зосереджено на вдосконаленні спроможності **забезпечувати захист цивільного населення та стійкості** перед обличчям

гібридних загроз. У 2019 році Дорадча група з питань стійкості видала рекомендації українським установам, як підвищити національну стійкість. Співпрацю у цій галузі скеровує Спільна робоча група Україна – НАТО з питань планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру. Україна також регулярно бере участь у заходах Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи та неодноразово приймала на своїй території навчання із ліквідації наслідків катастроф [19].

Україна почала брати активну участь у проектах програми НАТО «Наука заради миру і безпеки» (НМБ) у 1991 році. Спільна робоча група з питань науки і довкілля сприяє визначенню пріоритетних галузей практичного наукового співробітництва у рамках програми НМБ. Починаючи з 2014 року, у відповідь на кризу в Україні, було активізовано співпрацю з Україною у галузі пов'язаної з безпекою цивільної науки і технологій, і відтоді вона є найбільшим отримувачем грантів НАТО за програмою НМБ. Пріоритетними галузями наукового співробітництва з Україною у рамках програми НМБ є такі: передові технології, боротьба з тероризмом, захист від хімічних, біологічних, радіоактивних та ядерних (ХБРЯ) речовин, а також енергетична безпека та безпека довкілля [20].

Варто, зокрема, відзначити внесок України до програми під назвою «DEXTER» (Detection of EXplosives and firearms to counter TERrorism), що запроваджується у рамках НМБ і метою якої є розробка єдиної системи виявлення вибухівки та вогнепальної зброї у громадських місцях.

- НАТО також підтримує Україну щодо запровадження у життя Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 з питань жінок, миру і безпеки.[21].

- Офіс зв'язку НАТО в Україні відіграє чільну роль щодо надання дорадчої допомоги з боку НАТО у галузі реформування структур безпеки та оборони України

Центр інформації та документації НАТО у Києві сприяє зусиллям Уряду України та неурядових організацій у галузі **інформування громадськості** щодо НАТО та роз'яснення відносин між Україною та НАТО. До того ж

НАТО надає консультативну і фінансову допомогу з метою сприяння розбудові потенціалу українських органів влади у галузі громадської дипломатії, відносин зі ЗМІ і стратегічних комунікацій [10].

Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонної реформи

Співробітництво між Україною і НАТО у галузі реформування структур безпеки і оборони є наймасштабнішим порівняно з будь-якою іншою країною-партнером. Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонної реформи (СРГОР) є центральним органом співпраці у цій галузі [22.].

Започаткована у 1998 році під егідою Комісії Україна – НАТО, СРГОР запроваджує ініціативи з питань цивільно-військових відносин, демократичного контролю і цивільного управління Збройними силами й іншими структурами безпеки, оборонного планування, розроблення політики, стратегії і концепцій національної безпеки.

Завдяки діяльності СРГОР Україна має змогу скористатися істотним досвідом і фаховими знаннями держав–членів Альянсу.

СРГОР також є каналом передачі допомоги Україні з боку країн–членів НАТО.

До того ж вона забезпечує інституційну основу для реалізації співробітництва між НАТО і відповідними міністерствами і установами, залученими до процесу безпекової і оборонної реформи в Україні. Йдеться, зокрема, про Раду національної безпеки і оборони України, Міністерства закордонних справ і оборони, Національну гвардію, Державну прикордонну службу, Службу безпеки України, Верховну Раду України тощо.

У засіданнях СРГОР беруть участь представники усіх держав–членів Альянсу і України, а за конкретних обставин до засідань СРГОР можуть долучатися представники відповідних країн-партнерів і громадськості [22].

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 3:

1. Комісія Україна — НАТО. Офіційний сайт «Організація Південноатлантичного договору». URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50319.htm.
2. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи / Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. Олександра Разумкова. Київ, 2016. 91 с.
3. Єгор Браїлян “Бенедетта Берті: якою є стратегія НАТО щодо України та світової безпеки. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/19/benedetta-berti-yako-yu-ye-strategiya-nato-shhodo-ukrayiny-ta-svitovoyi-bezpeky/>
4. Стратегічна Концепція НАТО та нове бачення політики партнерства Альянсу для України та євроатлантичної безпекової солідарності: Аналітично-інформаційне видання / Упорядн. О. Коломієць. — К., 2015. URL: <file:///C:/Users/Toshiba/Downloads/NATOPartnerships%20Ukraine%20book%20published.pdf>.
5. Відносини з Україною. Офіційний сайт «Організація Північноатлантичного договору» URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
6. Голова військового комітету НАТО генерал К.Бартелс: «Ситуація на Сході України активізує співпрацю Альянсу з Україною». ЦДМОУ "Народна армія". URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_11/20141208_141124-interview-cmc.pdf
7. Віталій Мартинюк “Варшавський саміт НАТО: чого чекати Україні”. URL: <http://www.ucipr.org.ua/en/kontakti/statt/varshavskiy-sam-t-nato-chogo-chekati-ukra-n>
8. Відносини Україна–НАТО. Офіційний сайт НАТО. URL: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
9. Валерій Кравченко. Мадридський саміт НАТО 2022 . URL: <http://prismua.org/nato4/>.

10. NATO 2030: United For A New Era, листопад 2020, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

11. Щербакова Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія. К.: ВЦ «Академія», 2014. 208 с. URL: <http://www.bvp.npu.edu.ua/images/Scherbakova.pdf>.

12. Азбука європейської інтеграції : навчально-методичний посібник / І. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Медеяєв. Харків: «Апекс+», 2006. 168 с. URL: <https://eu.prostir.ua/data?t=1&q=1836>.

13. Strategic Concept 2010, листопад 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm

14. Йост Д. Удосконалення співпраці НАТО з міжнародними партнерами. НАТО Ревю. 2017. URL: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/ukrainian/analysis2.html>

15. Міжнародні організації: кредитно-модульний курс: Навч. посібник / За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Логвінової Н.С. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 223 с.

16. Трансформація національних концепцій безпеки як відповідь на нові глобальні та регіональні виклики та загрози : досвід України та НАТО : зб. матер. міжнар. конференції 19 верес. 2018 р. К. : НІСД, 2018. 80 с

17. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

18. Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Військовий комітет НАТО — URL: https://vue.gov.ua/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3

[%D0%BE %D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83 .](#)

19. Операції і місії НАТО . Офіційний сайт НАТО. – URL: http://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_52060.htm

20. Michael L. NATO–EU Cooperation in Operations / NATO Defense College Research Paper, 2017.–№ 31. –P. 249-259

21. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року . URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80?fbclid=IwAR0zqQPD0zEkJGZxHQjrjjiXi8TmQ1uRaCbw1rXDMruH-OdJwp2H1pWRKb9c#Text>

22. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. Офіційний сайт Україна-НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki>

23. Брайлян Є. Стимування гібридних загроз : як стійкість формує спільне бачення безпеки в Україні та НАТО. *Українська призма*. URL:<http://prismua.org/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7-%D1%8F%D0%BA-%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9/>

ПІДСУМКИ

Цивілізований світ більше ніж 100 років веде мову про те, що всі без винятку прагнуть досягти і зберегти стан миру, якій ототожнюється зі станом безпеки на міжнародному рівні взаємовідносин, і на рівні внутрішньодержавних відносин. Проте, можна бачити за об'єктивними подіями в світі, ситуація не залишається безпечною, а подекуди й погіршується. Слід зауважити, що ідея миру і безпеки розрахована на ліберальні демократії, проте не всі держави є саме такими, та навіть більше, не всі світові демократії є ліберальними. Основна мета діяльності чималої кількості сучасних світових політиків орієнтована на насадження хаосу через перелаштування сучасної системи взаємовідносин на власний розсуд та бажання, де застосовують інструменти створення епохи постправди, які вносять свої корективи в існуючий світовий порядок та створюють нові види загроз і проблеми.

На жаль, сучасне оточуюче середовище також не стає більш безпечним для людини. Слід констатувати, що тільки в африканському регіоні щороку фіксується кілька сотень локальних конфліктів. Україна, яка опинилась вічна-віч з воєнною агресією набагато сильнішого противника в ситуації комплексу явних та прихованих гібридних загроз, стикнулася з тим, що світові міждержавні організації виявились не надто ефективними в гарантуванні глобальної архітектури безпеки. Така ситуація спонукала шукати більш ефективних механізмів захисту власної безпеки через отримання підтримки регіональних організацій. НАТО є ключовою регіональною організацією на північноатлантичному просторі, що бореться за безпеку та цінності західної цивілізації.

Події останніх років, які розвиваються в межах війни росії проти України, підтверджують, що сильна і незалежна Україна має першорядне значення у створенні та підтриманні євроатлантичної безпеки. Розвиток відносин між Україною і НАТО розпочинались на початку 90-х років ХХ ст., проте не відразу були усвідомлені суспільством як стратегічні у створенні

без пекового середовища в Україні, хоча НАТО визнало Україну стратегічним партнером. Події 2014 року, які яскраво продемонстрували неприховану агресію росії відносно політики України через незаконну анексію Криму та підтримка анексії частини Донецької та Луганської областей, вивели співробітництво між Україною і НАТО у низці ключових галузей на новий рівень. Відкрита агресія росії у широкомасштабних воєнних діях від лютого 2022 року поставила під питання не тільки безпеку України, а саме існування нашої країни як самостійної і незалежної. В такій ситуації як НАТО, так і держави-члени Альянсу надають Україні допомогу на безпрецедентному рівні.

Визначальними у відносинах між Україною і НАТО документами, які залишаються актуальними дотепер, є Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (09.07.1997) і Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство (21.08.2009). Формально відносини Україна-НАТО були започатковані у 1991 році, коли Україна приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва (з 1997 р. – Рада Євроатлантичного партнерства). Україна першою серед держав колишнього СРСР приєдналася (08.02.1994) до Програми НАТО «Партнерство заради миру».

За останні роки низка актів Верховної Ради України (ВРУ) і підписаних Президентом України документів заклали міцні підвалини євроатлантичного курсу нашої держави, скерованого на набуття Україною повноправного членства в НАТО.

Політичний діалог між Україною та Альянсом здійснюється на всіх рівнях і за всіма напрямками. Провідна роль у поглибленні цього діалогу належить Комісії Україна-НАТО (КУН), створеній у 1997 р. на виконання положень Хартії про особливе партнерство.

Розуміння того, що Україні однозначно потрібно набутися членство в НАТО, досягло найбільшого рівня в підсумку подій війни 2022 року. Складно сперечатись, що НАТО найбільша і найефективніша організація

колективної безпеки у світі. Навіть шлях отримання членства в Альянсі є важливим, оскільки саме через нього набуваються ментальні орієнтири спрямовані на реалізацію реформ в досягненні стандартів досягнення бажаного рівня безпеки та якості життя в цілому.

Розгляд наведеної в Довіднику інформації, спрямованої на висвітлення діяльності НАТО як регіонального наддержавного утворення провідною ідеєю якого є безпека та безпечне середовище для життя кожної людини, покликане сформуванню розуміння, що всі наші ціннісні й стратегічні союзники — там, в НАТО. Шлях України до набуття повноправного членства в НАТО лежить через пояснення всім, і перш за все самим собі, суспільству об'єднаної Європи та Північноатлантичного простору, що вільна, незалежна, стійка в спрямована в безпечне майбутнє Україна потрібна в суспільстві Альянсу вільних країн.

Світ без війни і конфліктів ніколи не буде існувати в реальному житті. Природа людських взаємовідносин є такою, що у нас виникає потреба в протиборствах та конфліктах. Однак варто розуміти, що спосіб, в який розв'язується конфлікт – є ключовим у створенні та підтриманні безпекового середовища не тільки всередині країни, а й в просторі міжнародних взаємовідносин. Тож нам треба бути готовими проявляти власну стійкість не стільки у силових методах вирішення конфліктів, скільки в забезпеченні довготривалого стану безпеки в Європі та світі.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Булгакова Олена Валеріївна – зав. кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

Нестеренко Катерина Олександрівна – доцентка кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Бєліков Костянтин Аркадійович – викладач кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.